

Hrvatski jezik u Spisima saborskim 1861.

Šaur, Silvijo

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:388809>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatski jezik i književnost i Povijest

Silvijo Šaur

Hrvatski jezik u Spisima saborskim 1861.

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2017.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i povijesti

Silvijo Šaur

Hrvatski jezik u Spisima saborskim 1861.

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jadranka Mlikota

Sumentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2017.

Sadržaj

1. UVOD	6
2. PREGLED LITERATURE O SPISIMA SABORSKIM I DRUŠTVENO-POLITIČKA SITUACIJA.....	7
3. ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA	9
4. SLOVOPIS.....	13
4.1. Dvoglasnik <i>ie</i>	13
4.2. Muklo <i>č</i>	14
4.3. Dvoslovi <i>dj</i> i <i>gj</i>	15
4.4. <i>Tj/ć</i>	16
4.5. Zamjena suglasnika <i>k</i> i <i>h</i>	17
5. PRAVOPIS.....	18
5.1. Sastavljeno i nesastavljeno pisanje.....	18
5.1.1. Pisanje niječnice <i>ne</i> i glagola	18
5.1.2. Pisanje velikoga i maloga početnog slova.....	19
5.1.3. Pisanje rednih brojeva	20
5.1.4. Upotreba navodnika u upravnome govoru	21
5.2. Pisanje tuđica	22
5.2.1. Tuđice općih imenica	22
5.2.2. Tuđice vlastitih imena	22
6. JEZIČNA OBILJEŽJA SPISA SABORSKIH.....	24
6.1. MORFOLOGIJA PROMJENJIVIH VRSTA RIJEČI.....	24
6.1.1. Imenice	24
6.1.1.1. Imenice muškoga roda	25
6.1.1.2. Imenice srednjega roda	27
6.1.1.3. Imenice ženskoga roda.....	29
6.1.2. Pridjevi	32
6.1.2.1. Komparacija pridjeva.....	32
6.1.2.2. Alomorfizam nastavaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi	33
6.1.3. Zamjenice	35
6.1.3.1. Zanaglasni akuzativ <i>ju</i>	35
6.1.4. Brojevi.....	35
6.1.4.1. Broj <i>jedan</i>	36
6.1.4.2. Broj <i>dva</i>	36
6.1.4.3. Broj <i>tri</i>	37

6.1.4.4.	Broj <i>četiri</i>	37
6.1.4.5.	Rimski brojevi.....	38
6.1.4.6.	Razlomci	38
6.1.5.	Glagolski oblici	39
6.1.5.1.	Glagolski prilog sadašnji.....	39
6.1.5.2.	Glagolski prilog prošli	40
6.1.5.3.	Prošla glagolska vremena.....	40
6.1.5.4.	Futur prvi	41
6.1.6.	GLASOVNE PROMJENE NA GRANICI MORFEMA.....	42
6.1.6.1.	Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe	42
6.1.6.2.	Epenteza.....	43
6.1.6.3.	Sibilarizacija	43
6.2.	SINTAKSA PADEŽA.....	44
6.2.1.	Prijedložni izraz <i>prema</i> + <i>dativ</i>	44
6.2.2.	Prijedložni izraz <i>protiv</i> + <i>dativ</i>	45
7.	ZAKLJUČAK	46
8.	POPIS LITERATURE I IZVORA	49
8.1.	Popis literature	49
8.2.	Popis izvora	50

SAŽETAK

U radu se opisuje hrvatski jezik u Spisima saborskim iz 1861. godine, a cilj je istraživački utvrditi potvrđuju li se u navedenoj građi normativna obilježja zagrebačke filološke škole na slovopisnoj, pravopisnoj i jezičnoj razini, odnosno obilježja administrativnoga stila 19. stoljeća. Normativna su polazišta jezičnoj analizi Spisa saborskih temeljena na slovnicaма najistaknutijih predstavnika zagrebačke filološke škole: Slovnici Hèrvatskoj. Za gimnazije i realne škole Antuna Mažuranića i Slovnici hèrvatskoj za srednja učilišta Adolfa Vebera. Pravopisna će i slovopisna obilježja Spisa saborskih, osim s rješenjima danima u navedenim slovnicaма, biti uspoređena i s Pravopisom jezika ilirskoga Josipa Partaša.

Ključne riječi: zagrebačka filološka škola, hrvatski jezik 19. stoljeća, Spisi saborski, administrativni stil

1. UVOD

Tema je rada slovopisna, pravopisna i jezična analiza Spisa saborskih sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861.¹ Analizirat će se potvrđuje li se u Spisima saborskim norma zagrebačke filološke škole, odnosno obilježja administrativnoga stila 19. stoljeća. Analizi će obilježja Spisa saborskih prethoditi pregled jezikoslovnih načela zagrebačke filološke škole i rad njezinih najistaknutijih slovničara – Antuna Mažuranića i njegove Slovnice Hèrvatske. Za gimnazije i realne škole (1859.)² i Adolfa Vebera i njegove Slovnice hèrvatske za srednja učilišta (1871.).³ Pravopisna će razina biti uspoređena s Pravopisom jezika ilirskoga, autora Josipa Partaša.⁴ U radu će se najprije objasniti sva slovna rješenja koja propisuju autori, a u primjerima će se pokazati slijede li Spisi saborski predložena normativna rješenja. Najviše pozornosti bit će dano morfološkim obilježjima u Spisima saborskim, a sintaktička će razina obuhvatiti analizu sintakse padeža.

¹ U nastavku rada bilježiti će se Spisi saborski. Primjeri se preuzimaju se iz navedena izvora, a u zagradi se bilježi samo broj stranice s koje je primjer preuzet. Ako se preuzimaju cjelovita rečenična ustrojstva, ispred primjera u zagradi bilježiti će se rednibroj primjera.

² U nastavku rada bilježiti će se Slovnica.

³ U nastavku rada bilježiti će se Slovnica hèrvatska. U radu je korišteno prvo izdanje Veberove Slovnice hèrvatske, a spomenuto treće izdanje razlikuje se od prvih dvaju na slovopisnoj razini. Umjesto rogatoga *e* (*ě*), Veber piše u dugom slogu *ie*, a u kratkom *je* pa je tako *diete*, *djeteta*, umjesto dotadašnjega *děte*, *děteta*; umjesto *èr* piše *r* bez popratnoga mukloga *è*.

⁴ U nastavku rada bilježiti će se Pravopis.

2. PREGLED LITERATURE O SPISIMA SABORSKIM I DRUŠTVENO-POLITIČKA SITUACIJA

Devetnaesto stoljeće je velikih promjena koje su zahvatile čitavu Europu, a od kojih nije bila izuzeta ni Hrvatska. Feudalizam postaje povijesni pojam, a nacionalna svijest temelj je novog društva zajedno sa snažnom građanskom klasom. Hrvati su unutar Habsburške Monarhije egzistirali u trima kraljevinama – Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji. Nakon snažnog zanosa tijekom hrvatskog narodnog preporoda nacionalna svijest sve više jača, a Hrvati se iz navedenih kraljevina osjećaju kao jedan narod. Vodeći predstavnici hrvatskog naroda težili su nacionalnom ujedinjenju u jednu državu, a tu je ideju trebalo utkati u hrvatski puk posredstvom znanstvenih, akademskih i kulturnih institucija i društava da bi se lakše širila svijest o važnosti jezika i hrvatskog identiteta uopće. Najvažnije kulturne institucije iz 19. stoljeća jesu Matica ilirska, Društvo za jugoslavensku povjestnicu i starine, Društvo sv. Jeronima, Jugoslavenska akademija, Sveučilište u Zagrebu, a nikako se ne smije zanemariti i utjecaj Hrvatskoga sabora, najvišega političkog tijela nacije koje se zdušno borilo za prava hrvatskoga naroda. Upravo su nastojanja Hrvatskoga sabora kao i svi postignuti rezultati temelj Spisa saborskih.⁵

Nakon poraza habsburških trupa kod Solferina 1859. godine car Franjo Josip nastoji preurediti unutarnje poslove s konstitutivnim narodima Monarhije. Gledano iz hrvatske perspektive, ban postaje Josip Šokčević, donesena je i Listopadska diploma kojom je ukinut Bachov apsolutizam, a svim je konstitutivnim narodima vraćena ustavnost. Većinu tih podataka sadrže upravo Spisi saborski, a neke od najvažnijih činjenica sadržanih u Spisima saborskim odnose se na pitanje hrvatskoga jezika koje se rješava odlukom Hrvatskog sabora iz 1861. godine čime on postaje službeni, a njegova je uporaba ozakonjena Člankom LVIII. koji se nalazi u Spisima saborskim⁶:

„Premda je narodni jezik već dopušten u uredima i školama kraljevom odlukom u ljeto 1850., to nije bilo zakonski regulirano i nije se uredno provodilo, naime, vrijedilo je za županije, kotare i općine, ali je sve do odluka Sabora iz 1861. na višim instancijama vlasti i u financijama dominirao njemački jezik. Zato je već I. sjednica Banske

⁵ Bratulić, Josip, 2011.: Nastanak i razvitak kulturnih institucija u XIX. stoljeću i ban Josip Šokčević, u: 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, priredio Marko Samardžija, Riječ, Vinkovci, str. 5. – 13.

⁶ Iako se Članak LVIII. spominje u Spisima saborskim, nije dijelom istraživačkoga korpusa.

konferencije (26. studenoga 1860.), koristeći političke prednosti omogućene *Diplomom*, na prvo mjesto zaključaka koje će izaslanstvo podnijeti vladaru, stavila: 'Da se jezik narodni hrvatsko-slavonski, kakono već patentom (...) bješe priznato ali nikad neizvedeno, uvede u sve javne poslove, kao jezik izključivo poslovan i služben.'⁷

Na III. sjednici Banske konferencije pročitano je pismo cara Franje Josipa, a jedna od najvažnijih odredbi glasila je: „Naknadno k mojim ručnim pismom, što sam ih 20. listopada i 23. studenog o. g. na Vas upravio, naređujem, da hrvatsko-slavonski jezik ima i kod namjesništva i kod banske stolice valjati kao službeni i uredovni, i to u nutarnjoj službi i u obćenju s ostalimi političkimi i sudbenimi oblastmi.“⁸

⁷ Čorkalo Jemrić, Katica, 2011.: Povijest uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, u: 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, 43. str.

⁸ Isto, 43. str.

3. ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

Kada je riječ o jezičnim prilikama u 19. stoljeću, razdoblje ilirizma zauzima posebno mjesto jer je tada štokavsko narječje odabrano za osnovicu standardnoga jezika, a slovoпись je reformiran uvođenjem dijakritičkih znakova. Nakon ilirizma slijedi pojava i djelatnost filoloških škola – zagrebačke, riječke i zadarske, a osim njih značajna je i djelatnost hrvatskih vukovaca koji se javljaju 70-ih godina 19. stoljeća. Svaka je škola imala svoje predstavnike koji su se nerijetko sukobljavali zbog različitih jezičnih stajališta, a najveći prijevor bila je tvrdnja Vuka Stefanovića Karadžića kako je štokavština samo srpska, a čakavština je hrvatska dok je kajkavštinu smatrao sastavnim dijelom slovenskoga jezika.⁹

Djelatnost zagrebačke filološke škole nastavlja se na djelatnosti prvaka ilirskog pokreta, a to se prepoznaje u činjenici da su isti ljudi sudjelovali i među ilircima i unutar kruga zagrebačke filološke škole. Prvenstveno se ističu Antun Mažuranić i Vjekoslav Babukić, a među njih su kasnije ubrojani Adolfo Veber Tkalčević, Bogoslav Šulek te Vatroslav Jagić.¹⁰

Ivo Pranjković u svome radu navodi najznačajnija jezična obilježja zagrebačke filološke škole:

„Od spomenutih arhaičnijih osobitosti predstavnici zagrebačke filološke škole osobito su inzistirali na starim množinskim padežnim nastavcima (npr. *G jelenah*, *D jelenom*, *L jelenih*, *I jeleni*). Na udaru njihovih protivnika, posebno predstavnika riječke filološke škole i škole hrvatskih vukovaca, najviše je bio genitivni nastavak *-ah* zbog kojega su predstavnici zagrebačke filološke škole pogrdno nazivali ahavcima. Osim toga predstavnici zagrebačke filološke škole u početku su inzistirali na pisanju tzv. rogatoga *e* (ě), npr. *cvět*, *děca*, od čega su kasnije odustali pa su u dugim slogovima s refleksom jata pisali *ie*, a u kratkima *je*, npr. *cviet*, *djeca*, i kao *e*, npr. *cvet*, *deca*, i kao *i*, npr. *cvit*, *dica*. Kasnije su sve više zagovarali jekavski izgovor. U početku su također smatrali da ispred samoglasnoga *r* treba pisati tzv. muklo *è*, npr. *pèrst*, *kèrv*, ali su kasnije i od toga odustali. I napokon, predstavnici zagrebačke filološke škole

⁹ Pranjković, Ivo, 2015.: Filološke škole i hrvatski standardni jezik u drugoj polovici 19. stoljeća, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, Zagreb, 77. str.

¹⁰ Isto, 85. str.

zagovarali su tzv. etimološki, tj. morfonološki pravopis, npr. pisanje tipa *iztok*, *sladka* i sl.¹¹

Jedan od najvažnijih predstavnika zagrebačke filološke škole, Antun Mažuranić (1805.–1888.), potječe iz obitelji koja je nemjerljivo zadužila hrvatsku povijest i kulturu općenito. Imao je dvojicu braće, Matiju i Ivana, a potomji je nadopunio izgubljena pjevanja Gundulićeva Osmana te je bio i hrvatski ban. Osim bavljenja jezikoslovljem Mažuranić je bio gimnazijski nastavnik gdje je osim hrvatskoga predavao i latinski jezik. Bio je gramatičar, akcentolog, proučavatelj glagoljice, dijalektolog i priređivač starih hrvatskih književnih tekstova, a tijekom ilirskog razdoblja jedan od najbližih suradnika Ljudevita Gaja, uređivao je Danicu te je bio gramatičar ilirskoga pokreta.¹² Njegova je

„Slovnica Hèrvatska odigrala važnu ulogu u oblikovanju hrvatskoga književnog jezika – iz pera je hrvatskoga uglednika, ilirskoga prvaka i promicatelja nacionalnih vrijednosti, vrsnoga jezikoslovca koji se u znanstvenom smislu potvrdio dvadeset godina prije, pišući latinsko-hrvatsku gramatiku, svoje *Temelje*. U svoje je vrijeme Slovnica bila dobro prihvaćena o čem svjedoče i četiri (nepromijenjena) izdanja u samo deset godina, a poglavito je bila hvaljena zbog opisa novoštokavskoga naglasnoga sustava. Jasno i jednostavno, a opet znanstveno, A. Mažuranić opisom jezičnoga sustava nadmašuje sve sebi suvremene i gramatike i slovnice, a bitno je naglasiti da se na njegov rad oslanjaju A. Veber, J. Vitanović i D. Parčić.“¹³

Mažuranićeva Slovnica sastoji se od četiri temeljna dijela: *Glasoslovje*, *Pregibanje rěčih*, *Tvorenje pregibivih rěčih* te posljednji dio *O česticah*. U Slovnici donosi fonetiku i fonologiju, morfologiju, tvorbu riječi te opis nepromjenjivih vrsta riječi.¹⁴

Poglavlje o glasoslovju obuhvaća „opis slova (*de literis*). Riječ je o opisu u kojem, kao i općenito u gramatičkim opisima 19. stoljeća, nije u potpunosti razlučeno i izdiferencirano poimanje glasova i slova.“¹⁵

Pregibanje rěčih važno je poglavlje Mažuranićeve Slovnice jer je u njemu uspostavljena podjela riječi po značenju na *imena*, *glagolje* i *čestice*. Navedena je podjela veoma važna iz sljedećeg razloga: „U odnosu na gramatike hrvatskoga jezika do sredine 19.

¹¹ Pranjković, Ivo, 2015.: Filološke škole i hrvatski standardni jezik u drugoj polovici 19. stoljeća, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, 87. str.

¹² Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, Zagreb, pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 4.–6.

¹³ Ham, Sanda, 2006., Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb : Nakladni zavod Globus, str. 82.–83.

¹⁴ Isto, str. 171. – 172.

¹⁵ Isto, 173. str.

stoljeća takva je trojna Mažuranićeva podjela bila jedina, a čini se da je na taj način bila u skladu i sa sadržajnom koncepcijom *Slovnice*.¹⁶

Mažuranić u *Slovnici* donosi i nazivlje pojedinih vrsta riječi. Tako je imenica *samostavnik*, pridjev *pridavnik*, broj je *brojnik*, a *zaima* je naziv za zamjenicu. Nadalje, u *Slovnici* se razlikuje sedam padeža u jednini i množini, a njihov je poredak istovjetan poretku u suvremenim gramatičkim opisima.¹⁷

Svakako valja napomenuti kako je sud o Mažuranićevoj gramatici donio Adolfo Veber Tkalčević, jedan od njegovih suradnika iz zagrebačke filološke škole. Mažuranićevu *Slovnici* iz 1859. godine Veber ocjenjuje kao najbolju do tada, a posebno ističe kvalitetno napisana pravila o naglascima, pohvaljuje Mažuranićevu tvorbu komparativa i podjelu glagola.¹⁸

Adolfo Veber Tkalčević rodio se 1825. godine u Bakru gdje je završio osnovnu školu. Gimnaziju pohađa u obližnjoj Rijeci nakon čega postaje član zagrebačkoga sjemeništa. Uskoro ga šalju na bogosloviju u Peštu gdje do izražaja dolazi njegova intelektualna darovitost. Slobodno je vrijeme provodio čitajući i učeći strane jezike, a upravo su te aktivnosti poslužile kao snažan temelj Veberova jezikoslovnog i intelektualnog djelovanja općenito. O Adolfu Veberu Tkalčeviću Ivo Pranjković donosi sljedeće podatke: „Adolfo Veber Tkalčević (1825-1889) jedan je od najsvestranijih znanstvenih, kulturnih i uopće javnih djelatnika u hrvatskome devetnaestom stoljeću. Bio je vrlo plodan jezikoslovac, putopisac, pripovjedač, kritičar, polemičar, propovjednik, teolog, estetičar, metričar, didaktičar te aktivni političar, pjesnik i vjekopisac (tj. životopisac).“¹⁹

Nakon zaređenja Veber je u dvama napisanim člancima zagovarao reformu Crkve te se izjasnio protiv celibata čime se uvelike zamjerio biskupu. Takva ga je situacija natjerala na odlazak u Beč gdje je položio učiteljski ispit iz slavistike, latinske filologije te antičke povijesti. Po povratku iz Beča postaje nastavnik u zagrebačkoj gimnaziji gdje je bio poznat kao pisac školskih knjiga.²⁰

Važan opus Veberova jezikoslovnoga rada zauzima *Slovnica hrvatska*, a sud o njoj donosi Sanda Ham:

„Već se iz brojnosti izdanja može zaključiti da su Veberove slovnice bile dobro primljene kako u školskoj praksi, tako i u hrvatskoj javnosti. Treće izdanje Veberove

¹⁶ Ham, Sanda, 2006., *Povijest hrvatskih gramatika*, 179. str.

¹⁷ Mažuranić, Antun, 1859. *Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole*, 179. str.

¹⁸ Pranjković, Ivo, 1993. *Adolfo Veber Tkalčević*, Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 58.–59.

¹⁹ Pranjković, Ivo, 1993. *Adolfo Veber Tkalčević*, 7.str.

²⁰ Isto, str. 13.–14. str.

Slovnice hrvatske²¹ pokazuje normu hrvatskoga književnoga jezika koja se učvrstila i ustalila sedamdesetih godina 19. st., a ta je slovnica potpuna čak i u suvremenom smislu jer obuhvaća fonološko-fonetski opis, morfološki, rječotvorbeni i sintaktički. Naravno, suvremena se gramatika ne bavi slovopisom i pravopisom, ali Veber je vjeran slovničkoj tradiciji svojega doba, pa su i slovopis i pravopis našli mjesto u Slovnici.²²

Slovnica hrvatska sastoji se od dvaju dijelova. Prvi dio naziva se *Rječoslovje*, a obuhvaća slovopis, pravopis, tvorbu riječi i morfologiju. Drugi dio naziva se *Skladnja*, a odnosi se na sintaksu. Slovnica hrvatska dosljedno slijedi normu zagrebačke filološke škole što je posebno vidljivo u morfološkom dijelu gdje Veber održava genitivni nastavak *-h* u množini kao i nesinkretizirane padežne nastavke za množinu. Iako su obojica pripadnici iste škole, Veber u nekim pojedinostima odstupa od Mažuranića:

„Osim već spomenutoga slovopisnoga osuvremenjenja (*ě > ie, je; èr > r*), Veber se u normativnom smislu razlikuje od Mažuranića jer ne propisuje sklonidbu glavnih brojeva od pet pa nadalje; u sklonidbi određenih pridjeva nema nastavke *-ieh* i *-iem* (u normu će ih vratiti Maretić: *žutijeh, žutijem*); u stupnjevanju pridjeva nema dvostrukih oblika pa uz *jači, draži, brži* nema Mažuranićevih *jačji, dražji, bržji (bèržji)*; u zamjenica nema dvostrukosti *tko, gdo*, a uz *što* nema Mažuranićeva čakavizma *ča* – samo su *što, tko*; iako zadržava *futur 2. exactum: bit ću kupovao* (naziva ga *futur eksaktni*), Veber nema Mažuranićeva *futura za neizvjestnost*.“²³

Konačni sud o Veberovoj važnosti daje Sanda Ham:

„Dakle, Veberova je norma ujedno i norma hrvatskoga književnoga jezika, stilski dobro razvedenoga – sveobuhvatna je i sveprihvaćena. Školnički se održala i poslije pobjede hrvatskih vukovaca, još u prvom desetljeću 20. st. – živjela je, primjerice, u Vitanovićevoj slovnici (i gramatici) koja je propisana kao obvezni udžbenik za školsku godinu 1901./1902. U tom je smislu Veberova jezikoslovna djelatnost nezaobilazna i hvalevrijedna činjenica hrvatske normativistike i gramatologije.“²⁴

²¹ U radu je korišteno prvo izdanje Veberove Slovnice hrvatske, a spomenuto treće izdanje razlikuje se od prvih dvaju na slovopisnoj razini. Umjesto rogatoga *e (ě)*, Veber piše u dugom slogu *ie*, a u kratkom *je* pa je tako *diete, djeteta*, umjesto dotadašnjega *děte, děteta*; umjesto *ěr* piše *r* bez popratnoga mukloga *ě*.

²² Ham, Sanda, 2006., Povijest hrvatskih gramatika, 93. str.

²³ Isto, 95. str.

²⁴ Isto, 96. str.

4. SLOVOPIS

4.1. Dvoglasnik ie

Kada je riječ o slovopisnim obilježjima u Spisima saborskim iz 1861. godine, onda valja imati na umu kako se slovopis uvelike razlikuje od slovopisnih načela koja zagovaraju Partaš, Veber i Mažuranić. Rečeno potvrđuju sljedeći primjeri iz Spisa saborskih: *rieke* (1), *svietom* (1), *tielo* (1).

Partaš u svome Pravopisu spominje dvoglasni samoglasnik *ě* koji se izgovara kao *ie*,²⁵ a čije je pisanje korisno za slogu ilirskoga naroda te usput kritizira sve one koji pišu *ie*, *je*, i *ije* te izričito navodi sljedeće: „Ovakovi osebnici malo mariju za slogu, i zato se neimaju niti naslědovati.“²⁶

Antun Mažuranić u Slovnici iz 1859. godine, dvije godine prije Spisa saborskih, u slovnom sustavu ne spominje dvoslov *ie* kako se bilježi dugi odraz jata u Spisima saborskim, već na mjestu staroga jata bilježi tzv. rogato *e* (*ě*). Mažuranić se, kao i Partaš, zalaže za pisanje dvoglasnika jednoslovom, tzv. rogatim *e* (*ě*), nazivajući ga pritom prostim dvoglasnikom. Za njegov izgovor navodi sljedeće: „U dugih se slovkah izgovara kao jednoslovčano *ie*, a u kratkih kao *je*.“²⁷

Adolfo Veber 1871. godine objavljuje u Zagrebu Slovnicu hěrvatsku, dakle 10 godina nakon Spisa saborskih te zbog vremenske razlike nije mogao imati jednak utjecaj na slovopisna načela kao što su to imali Partaš i Mažuranić čija su djela objavljena prije Spisa saborskih. Međutim, ako se pogleda poglavlje o slovima u Veberovoj Slovnici hěrvatskoj, on ne donosi ništa novo u pogledu pisanja dvoglasnika tzv. rogatim *e* (*ě*). Jasno navodi sljedeće: „Glasnik *ě* izgovara u dugih slovkah kano *ie* (dva glasa), a u kratkih kano *je*, ali tako da se j obaška čuje.“²⁸

Jasno je vidljivo iz navedenoga kako slovopisno rješenje za dvoglasnik (*ě*) koja zagovaraju Partaš, Mažuranić i Veber nije istovjetno rješenju u Spisima saborskim s obzirom na to da se na mjestu dvoglasnika u dugim slogovima dosljedno bilježi dvoslov *ie*. U kratkim slogovima bilježi se *je* kako potvrđuju primjeri: *cjelinu* (2), *osvjetlati* (2), *dragocjeno* (2). Bilježenje dvoslova *ie* u dugim slogovima, a *je* u kratkim na mjestu staroga jata u Spisima saborskim nije, dakle, prema bilježenju u slovnica toga vremena, ali se unatoč tomu što će Veber tek

²⁵ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, Zagreb, pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 7. str.

²⁶ Isto, 10. str.

²⁷ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hěrvatska, Za gimnazije i realne škole, 23. str.

²⁸ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hěrvatska za srednja učilišta, Zagreb, 4. str.

trećim izdanjem Slovnice hrvatske (1876.) propisati takvo slovno rješenje, *ě* počinje napuštati već „1844., u reformiranom latinicom prvi put izdanom Gundulićevu *Osmanu*. Za jat dugi i kratki u toj se knjizi primjenjuje od slavnoga pjesnika preuzeti dvoslov *ie* (*liek, lien, liep* pored *liepota, lieto*; rječnik, str. 36), koji se uvijek izgovara jednosložno.“²⁹

Dakle, iz svega navedenog proizlazi kako su Partaš, Mažuranić i Veber zagovarali pisanje dvoglasnika jednim slovom. Stoga se jasno zaključuje kako pisanje rogatoga *ě* u Spisima saborskim nije slijedilo slovopisna rješenja koja zagovaraju Partaš, Mažuranić i Veber, već su slijedili slovno rješenje za koje se zalagao, između ostalih, i Bogoslav Šulek. Naime,

„Kad je napušteno rogato *e*, neko se vrijeme na njegovu mjestu pisalo *ie* bez obzira bio slog dug ili kratak. Bogoslav Šulek napisao je 20. travnja 1854. u prilogu Nevenu članak *O dvoglascu ie* i u njem tražio da se u dugim slogovima piše *ie, liep, vrieme, sieno*, a u kratkim *je: ljepota, vjera*. To je postupno prihvaćeno i od tada možemo pratiti kako su hrvatski pisci pisali, pa i izgovarali. Što se tiče pokrivenoga *r*, Šulek je predložio da se izgovara i piše samo *e*.“³⁰

o čemu više u sljedećem poglavlju rada.

4.2. Muklo *è*

Iduća se slovopisna nepodudarnost između Spisa saborskih i spomenutih jezičnih priručnika javlja kod pisanja mukloga samoglasnika *è* ispred suglasnika *r*. Slogotvorno se */r/* u Saborskim spisima bilježi jednoslovom: *uvrstili* (4), *sadržaj* (3), *prvi* (5).

Partaš u Pravopisu navodi kako se riječi bez mukloga samoglasnika *è* pišu iz sljedećega razloga:

„Drugi su opet zavedeni priměrom noviih (jerbo stari su pisali samoglasnik *e*) sèrbskih spisateljah česki pisanja način poprimivših sve reči, u kojih se ima pisati mukli samoglasnik, pišu bez svakoga samoglasnika, kao : crn, trn, vrh, mrmrljam.“³¹

²⁹ Vončina, Josip, 1997.: Napomena o jeziku, u: Ivan Kukuljević Sakcinski, Izabrana djela, priredio Nikola Batušić, Zagreb : Matica hrvatska, str. 650. – 655.

³⁰ Babić, Stjepan, Hrvatski su pisci uvijek pisali likove tipa *grješnik, pogrješka, strjelica*, Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga jezika, br. 48., 163. str.

³¹ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, 9. str.

U poglavlju o slovima Mažuranić spominje *è* koje zamjenjuje nekadašnje poluglase iz staroslavenskoga jezika, i navodi kako se ono upotrebljava ispred suglasnika *r* navodeći primjere *pèrst* i *kèrst* za iznesenu tezu.³²

Adolfo Veber dosljedan je u pisanju mukloga *è* ispred suglasnika *r* te jedini navodi da se muklo *è* piše ispred *r* ako nakon njega slijedi jedan ili više suglasnika.³³

Iz primjera Spisa saborskih razvidna su različita slovna rješenja u odnosu na zagrebačku filološku školu s obzirom na to da se muklo *è* ne nalazi ni u jednom od navedenih primjera.

4.3. Dvoslovi *dj* i *gj*

Kada je riječ o fonemu /*ǰ*/, on se u Spisima saborskim piše na dva načina: kao *dj* i kao *gj* što je vidljivo u sljedećim primjerima: *uredjenjem* (1), *gradjanskih* (1), *povladjen* (2), *Gjuro Haulik* (6), *Gj. Smičiklas* (6), *Gj. Cernadak* (6). Iz primjera je razvidno da se dvoslov *gj* u Spisima saborskim bilježio samo u osobnim imenima.

Partašev Pravopis navodi kako se fonem /*ǰ*/ u pismu bilježi i kao *dj* i kao *gj*. Partaš dvoslov *gj* bilježi u osobnim imenima što se može razabrati iz primjera *Gjuro*.³⁴

Mažuranić u Slovnici u poglavlju *Poraba nekojih slovah* također navodi kada se piše *dj*, a kada *gj*:

„*Dj* i *gj* glase jednako: ali *gj* piše se samo u tuđjih rečih, u kojih je izvorno *g*: *Gjuragi* ne *Djuradj* od *Georgius*, *Magjar* od *Magyar*, premda se često i ove reči pišu bez *gj*, i to ili sa *dj*, *Madjar*, ili kadšto samo sa *j*: *Juraj*. U svakom drugom slučaju samo *dj*: *medja*, *gradjanin*, itd.“³⁵

Isto čini i Veber u Slovnici hrvatskoj u poglavlju *Poraba nekojih slovah*:

„*Dj* i *gj* jednako se izgovaraju, ali *gj* se piše samo u tuđjih rečih, gdje je izvorno *g*; n. p. *Gjuragi* (*Georgius*), *Magjar* (*Magyar*). Ima slučajevah, u kojih se *dj* stapa u jedan glas, a opet drugih, u kojih se svaki glas posebice izgovara; n. p. *mladjan* (jedan glas), *podjesti* (dva glasa). Kad se ima kako izgovarati, uči iz običaja, držeći ipak za pravilo, da se *d* u predlogu po sebi izgovara.“³⁶

³² Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 22. str.

³³ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 3. str.

³⁴ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, 7.-8. str.

³⁵ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 48. str.

³⁶ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 19. str.

Iz navedenoga može se zaključiti kako je pisanje fonema /đ/ u Spisima saborskim ujednačeno sa slovopisnom normom triju spomenutih jezičnih priručnika. Fonem /đ/ piše se kao *gj* u imenima stranoga podrijetla, dok se u ostalim slučajevima piše kao *dj*.

4.4. Tj/ć

Kada je riječ o pisanju slova *ć*, u Spisima saborskim ono se dosljedno piše samo na jedan način, a što je vidljivo u sljedećim primjerima: *će* (1), *ćuteć* (1), *važnošću* (1), *kreće* (1), *naći* (1). Valja naglasiti kako Partaš u Pravopisu stavlja znak jednakosti između dviju mogućnosti pisanja. Za slovo *ć* navodi sljedeće: „Ć se izgovara mekše od sljedećega *č*, kako kod Taljanah *c* pred *e, i*, a kod Madjarah *ty, n. p. ćud* (*ciud, tyud*).“³⁷

Međutim, *ć* može se zapisati i kao *tj* što je vidljivo u sljedećoj tvrdnji: „Tj (tje) glasi posve jednako sa gori navedenim *ć*, n. p. *platjam*.“³⁸

Proizlazi iz navedenoga kako je saborski zapisničar upotrebljavao samo jednu mogućnost zapisivanja fonema /ć/ te ju je dosljedno provodio u Spisima saborskim.

Antun Mažuranić u Slovnici navodi kako abeceda ima 27 slova. Kod nabiranja navodi samo slovo *ć*. Međutim, nakon podjele suglasnika na tvrde i meke, pojašnjava kako se tvrde suglasnici mogu pomekšati. Kada se suglasniku *t* doda *j*, dobije se *tj* (*ć*). Mažuranić navodi primjer *platjen* iz čega proizlazi kako se i on, poput Partaša, zalaže za oba slova rješenja.³⁹

Veber u Slovnici hrvatskoj propisuje dvojako pisanje slova *ć*. Svakako valja istaknuti Veberovo pojašnjenje kako se *ć* i *tj* jednako izgovaraju, ali nemaju jednaku službu:

„Ć i *tj* jednako se izgovaraju, ali nejednako služe, jer *ć* se piše:

- a) na početku i dočetu reči; n. p. *ćud, noć* itd.
- b) kod nekih reči, kao: *daća, kuća, domaći, spavaći, pisaći, voće, večće* itd.
- c) kod reči, koje se na *št* i *šč* izgovaraju; n. p. *štuka* i *ščuka, plašt* i *plašč, ištem* i *iščem* itd.
- d) u infinitivu glagoljah na *ći*; n. p. *dići, peći, strići*.
- e) u participiju praes. akt.; *ćineći* itd.
- f) u praesensu glagolja hotěti: *hoću* itd.

³⁷ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 6. str.

³⁸ Isto, 9. str.

³⁹ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska. Za gimnazije i realne škole, 22.-25. str.

g) u komparativu od velik: *veći* itd.⁴⁰

Iz svega navedenoga jasno se uočava dosljednost kada je u pitanju pisanje slova *ć* u Spisima saborskim. Iako su se Partaš, Mažuranić i Veber u svojim priručnicima zalagali za dva slovna rješenja (*tj* i *ć*), saborski je zapisničar upotrebljavao samo jednu mogućnost bilježenja jer ne postoji nijedan primjer s dvoslovom *tj*.

4.5. Zamjena suglasnika *k* i *h*

Veber u Slovnici hrvatskoj u poglavlju *Izměna suglasnikah* navodi sve suglasnike koji se međusobno zamjenjuju, a među njima su *k* i *h*: „Suglasnici se često izměnjaju medju sobom, i to: *k* i *h* : *skod* i *shod*; *ženik* i *ženih*; *kvěrga* i *hvěrga* (*hěrga*) itd.“⁴¹

Proučavajući Spise saborske, uočava se zamjena suglasnika *k* i *h* koju je saborski zapisničar dosljedno provodio, a to se može vidjeti u sljedećim primjerima: *podarkidjakon* (6), *monarkije* (7), *monarkiji* (13), *arkimandrit* (29). Zamjena suglasnika u Spisima saborskim u skladu je s Veberovim napomenama, a o zamjeni suglasnika *k* i *h* Mažuranić ne donosi nikakve napomene u Slovnici.

⁴⁰ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 19. str.

⁴¹ Isto, 8. str.

5. PRAVOPIS

Morfonološki je pravopis onaj

„koji pri pisanju pazi na morfeme tako da se isti morfem uvijek piše istim slovima bez obzira što se u različitim glasovnim okolinama različito izgovara (...) To u navedenim primjerima znači: *rob, robski, podbaciti, podkresati, stan, stanbeni, kazališni*.“⁴²

Mažuranić u Slovnici također zagovara morfonološki pravopis: „Derži se etymologije donle, dok ona olakšava razumljenje: ljubko, rĕdko, gospodski, hervatski, iztok, grozdje, listje, itd.“⁴³

Veber također zagovara morfonološko pravopisno načelo: „U hervatskom se jeziku i pervobitne, a osobito izvedene i promĕnjene rĕči pišu etimologiĕki po pravilih slovniĕkih; n. p. *ovca* mĕsto *ofca*, *otca* mĕsto *oca*, *razsuti* mĕsto *rasuti*, *svetĕanost* mĕsto *sveĕanost*, *kositba* mĕsto *kosidba*; *sbor* mĕsto *zbor*.“⁴⁴

Zagrebaĕka filološka škola dakle zagovara morfonološko pravopisno načelo, a to načelo slijede i Spisi saborski što potvrĕuju primjeri: *povjestnica* (1), *sgrada* (1), *razpusta* (2), *podhvat* (2).

5.1. Sastavljeno i nesastavljeno pisanje

5.1.1. Pisanje nijeĕnice ne i glagola

U tekstu je Saborskih spisa vidljiva dosljedna upotreba sastavljenoga pisanja nijeĕnice *ne* i glagola: *neide* (3), *nebude* (3), *nespadaju* (3).

Josip Partaš u Pravopisu ne daje nijedno pravilo o pisanju nijeĕnice s glagolom kao ni Antun Mažuranić. Meĕutim, u trima primjerima poglavlja o pravopisu razvidno je kako se Mažuranić zalagao za sastavljeno pisanje glagola i nijeĕnice: *netreba*, *negovori*, *nebismo*.⁴⁵ Budući da Veber u pravopisnom odjeljku svoje slovnice ne navodi ništa o pisanju nijeĕnice s glagolom, moŕe se zakljuĕiti da slovnice izriĕito ne propisuju naĕin njezina pisanja.⁴⁶ U Spisima se saborskim pak ona dosljedno biljeŕi sastavljeno uz glagol.

⁴² Babić, Stjepan, Finka, Boŕidar, Moguš, Milan, 2004. Hrvatski pravopis, Zagreb : Školska knjiga, 9. str.

⁴³ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hĕrvatska, Za gimnazije i realne škole, 48. str.

⁴⁴ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hĕrvatska za srednja uĕilišta, Zagreb, 19. str.

⁴⁵ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hĕrvatska, Za gimnazije i realne škole, 46. str.

⁴⁶ Isto, 46. str.

5.1.2. Pisanje velikoga i maloga početnog slova

Kada je riječ o pisanju velikoga i maloga početnog slova, u Spisima se saborskim dosljedno piše veliko početno slovo u zemljopisnim imenima. Primjeri su sljedeći: *Dalmaciju* (1), *Kotor* (1) i *Istriju* (1). Partaš u Pravopisu navodi kako se veliko početno slovo piše u sljedećim slučajevima: „U imenih samostavnih vlastitih: Boga i krivih bogovah, ljudih, narodah, dèržavah, pokrajinah, otokah, gradovah, tèrgovištah, selah, rèkah i potokah.“⁴⁷

Antun Mažuranić u Slovnici ne donosi opširno pravopisna pravila, ali je ipak vidljivo da se velikim početnim slovom pišu: „Imena vlastita ljudih, varošah, gradovah, rèkah; gorah, zemaljah, itd.“⁴⁸

Veber se u Slovnici hèrvatskoj vodi istim načelima u pisanju velikoga slova kao Partaš i Mažuranić. On također navodi kako se velikim početnim slovom pišu sva vlastita imena ljudi, gradova i pokrajina.⁴⁹ Iz navedenoga je vidljivo kako su Spisi saborski uvažavali pravopisna pravila koja se odnose na pisanje velikoga početnog slova u imenima pokrajina.

No iako su obje slovnice jasno propisivale da se imena država pišu velikim početnim slovom, to nije slučaj kada je u pitanju pisanje *Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* u istraživanom korpusu. Budući da je to ime kraljevstva, ono bi se trebalo pisati velikim početnim slovima svih sastavnica osim veznika višečlanoga imena. U Spisima saborskim naziv je kraljevstva nedosljedno bilježen: *trojedne kraljevine Hrvatske* (1), *trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (6), *trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije* (17).

Vidljive su i nedosljednosti u pisanju velikoga slova kada je u pitanju oslovljavanje cara Franje Josipa: *nj. preuzvišenost* (3), *Njegovo apoštolsko Veličanstvo* (6) i *njegovo apoštolsko Veličanstvo* (8). Ponajprije se zaključuje kako ne postoji ustaljena imenska formula koja služi za carevo oslovljavanje, a nedosljednost je i u uporabi velikoga slova. Čak se ni imenica *veličanstvo* nije uvijek pisala velikim početnim slovom prilikom oslovljavanja cara tijekom saborskih sjednica: *posvećenoga Vašega veličanstva* (22), *previšnje milosti Vašega veličanstva* (23), *posvećenom veličanstvu Vašem* (23). Navedena je nedosljednost mogla proizlaziti iz činjenice da ni onodobne slovnice, Mažuranićeva i Veberova, ne donose pravopisno pravilo o pisanju riječi iz poštovanja.

Kada je riječ o pisanju riječi iz poštovanja, Partaš ipak navodi sljedeće: „U naslovih, u zaimenih osobnih, kad se komu piše, i u pridavnih posebnih vlastitih imenih osobe ili naroda,

⁴⁷ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, 14. str.

⁴⁸ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 50. str.

⁴⁹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hèrvatska za srednja učilišta, 50.str.

kao: Světli Bane! Imadem Vam čest javiti. Kazao mi je Pavlov otac. Ostale su Dalmatinove haljine.“⁵⁰ Međutim, Partaš domeće još dvije napomene:

„Opazka 1.) Rěči *Višnji* i *Stvoritelj*, ako stoje męsto rěči "Bog", pišu se takodjer velikim pismenom. Opazka 2). U naslovih někoji pišu samo pęrvu rěč velikim pismenom, a sve ostale malim, kao: Presvętli gospodine grofe! – To se ovdę ustanoviti nemože, buduć se većina dęrži protivnoga načina pisanja u ovom slućaju, koja bi volila gręšiti proti ustanovljenomu pravilu, nego se svoga (kako misle uljudniega) načina pisanja odreći.“⁵¹

Posebno je važna druga Partaševa napomena. Naime, u Spisima saborskim, kako je razvidno iz navedenih primjera, dosljedno se ne provodi pisanje riječi iz poštovanja. Kada je riječ o pisanju titula, one bi se, prema Partašu, trebale pisati malim početnim slovom. U Spisima je saborskim to pravilo dosljedno provedeno što potvrđuju sljedeći primjeri: *g. bana baruna Josipa Šokčevića*, *g. dvorskog savjetnika* (3), *grofa Jankovića* (11), *biskup djakovački J. J. Strossmajer* (19), *vladike Kragujevića* (21). Riječ *Vas* u svim se padežnim oblicima pisala velikim početnim slovom jer se odnosi na poštovanje prema sugovorniku: *domoljubje Vaše* (9), *mudrost Vaša* (9), *veličanstvu Vašemu* (14), *napominjat Vam* (9), *kazat će Vam* (9).

5.1.3. Pisanje rednih brojeva

Kada je riječ o pisanju rednih brojeva, u Spisima saborskim javljaju se nedosljednosti zato što neki redni brojevi imaju točku pored broja, a neki nemaju. To se ponajprije odnosi na pisanje i označavanje datuma pa se tako bilježe primjeri *12. studenoga 1861* (1), *8. studenoga 1861* (2) i *16. siečnja 1861* (4) koji pokazuju kako nema točke pored godine pa je godina napisana kao da je glavni broj iako ima značenje rednoga broja. Međutim, godina se u bilježenju datuma bilježi katkada i s točkom: *13. studenoga 1861.* (3), *21. veljače g. 1861.* (4) i *godine 1861.* (1). Također se može zamijetiti kako se redni broj obavezno bilježi ako se radi samo o godini, bez navođenja datuma, što potvrđuju ovi primjeri: *godine 1861.* (1), *g. 1848.* (2) i *gg. 1860.* (4). Takvo bilježenje godine kao rednoga broja kada je bez datuma u skladu je s Partaševim Pravopisom.⁵²

Kod zapisivanja redoslijeda saborskih sjednica može se uočiti dosljedna upotreba rednih brojeva što je vidljivo u sljedećim primjerima: *Zapisnik I. sjednice banske konferencije*

⁵⁰ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, 14. str.

⁵¹ Isto, 14. str.

⁵² Isto, 1.-4. str.

(6), *Zapisnik II. sjednice banske konferencije* (13), *Zapisnik III. sjednice banske konferencije* (17).

Mažuranić u Slovnici u poglavlju o brojevima ne navodi kako valja pisati redne brojeve, već samo domeće: „Redni brojnici stoje na pitanje: koji po redu?“.⁵³ U metajeziku priručnika točku bilježi iza rednih brojeva, stoga se može zaključiti kako se i on zalaže za pisanje točke uz redne brojeve.

Veber u Slovnici hrvatskoj ne donosi ništa više podataka od Mažuranića kada su redni brojevi u pitanju.⁵⁴ Također navodi podjelu brojeva, a za redne brojeve kazuje kako se odnose na redosljed. Stoga se može zaključiti kako je nedosljednost zapisničara Spisa saborskih mogla proizlaziti iz nepostojanja pravila o pisanju rednih brojeva.

5.1.4. Upotreba navodnika u upravnome govoru

Iduća se pravopisna nedosljednost odnosi na upravni govor, odnosno na upotrebu navodnika što je razvidno iz primjera:

- (1) *O 10,30 satih prije podne otvori svietli ban sjednicu sljedećim govorom: Moja gospodo!* (6)
- (2) *Na poziv svietlog bana pročitao g. I. Mažuranić sastavljenu predstavku na nj. veličanstvo kralja sljedećeg sadržaja: Vaše posvećeno c. kr. apostolsko veličanstvo, gospodaru i kralju naš premilostivi!* (13)
- (3) *Svietli ban otvori sjednicu sljedećim govorom: Štovana skupštino, mila gospodo!* (17)

Iz primjera (1 – 3) vidljivo je kako se zapisničar saborske sjednice ne koristi navodnicima kada započinje upravni govor. Mažuranić i Veber ne pišu ništa o upravnome govoru u svojim slovnicama, no u Partaševu Pravopisu postoji jedan primjer iz kojega je vidljivo kako je izostavljanje navodnika na početku upravnoga govora u skladu s pravopisnom praksom: „Veli Isukèrst: Ljubite bližnjega kao samoga sebe.“⁵⁵

Međutim, nedosljednost se u bilježenju / nebilježenju navodnika u upravnom govoru na stranicama Spisa saborskih potvrđuje sljedećim primjerom:

- (4) *Preuzvišeni gospodin biskup djakovački J. J. Strossmajer predade svietlomu banu molbenicu sljedećeg sadržaja: „Preuzvišeni gospodine, svietli bane! (...)*

⁵³ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 74. str.

⁵⁴ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 50. str.

⁵⁵ Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, 14. str.

Preuzvišenosti Vaše u Zagrebu dne 10. prosinca 1860 pokorni sluga, prijatelj i štovatelj Josip Juraj Strossmayer, s. r. biskup bosanski ili djakovački i sriemski;“
(20)

Nadalje, navodnici se u Spisima saborskim koriste i u imenima ustanova što je vidljivo u sljedećim primjerima: „*Matica ilirska*“, „*društvo za jugoslovensku povjest i starine*“ (20), „*banska konferencija*“ (24).

5.2. Pisanje tuđica

5.2.1. Tuđice općih imenica

Antun Mažuranić u Slovnici donosi pravilo o zapisivanju latinskih i grčkih riječi: „Latinska i gerčka historična imena, pa i druge rieči iz onih jezika, koje još nisu obće primljene u narodu, te tako još nisu podomaćene, pišu se na njihov izvorni način.“⁵⁶

Sljedeći primjeri pokazuju da su Spisi saborski sadržavali i riječi posuđene iz latinskoga jezika:

(5) *...da će, što se Medjumurja tiče, sve ostati in statu quo do sabora...* (36)

(6) *...da će, što se tiče Medjumurja, sve ostati u statu quo do sabora...* (42)

(7) *...koji se u dnevniku saborskom priobćuju per extensum...*(45)

Spisi saborski sadržavali su riječi i izraze iz latinskoga jezika koji se nisu prilagođavali hrvatskom jezičnom sustavu, nego su ostali zapisani u svome izvornom obliku. Takav način zapisivanja latinskih izraza potvrđuje normu onoga vremena.

5.2.2. Tuđice vlastitih imena

U istraživanom je korpusu i nekoliko stranih vlastitih imena⁵⁷:

(8) „*Mi poetički jezik Danta i Petrarke, Tassa i Ariosta visoko cienimo, kao što ga i vi ljubite...*“ (34).

⁵⁶ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 50. str.

⁵⁷ Prema onodobnom pravopisu, zapisivanje se stranih vlastitih imena tiče pravopisa, a ne morfologije.

Navedeni primjeri pokazuju da su se na osnovu vlastitih imena dodavali nastavci za pojedine padeže. Vlastita imena *Dante*, *Tasso* i *Ariosto* sklanjala su se po nastavcima prve deklinacije, a to se može zaključiti po nastavku za genitiv jednine *-a*. Petrarkino se ime sklanjalo po pravilima druge deklinacije što se zaključuje po genitivnom nastavku *-e*. Iako su u Spisima saborskim zapisana samo četiri imena stranoga podrijetla, zaključuje se kako je saborski zapisničar bio dosljedan.

Antun Mažuranić u Slovnici ne piše o sklonidbi stranih vlastitih imena, no donosi sljedeće kada je u pitanju sklonidba vlastitih imena:

„Imena vlastita dēce, koja u prijateljskom krugu služe i za odrasle ljude, a izlaze na o i na e (Anto, Ivo, Mato, Pajo, ili Ante, Frane, Ive, Mate) sklanjaju se u nekojih krajih po I., a u drugih po II. sklonitbi. Toj ćeš se smetnji najlakše ukloniti, ako uzmeš ljudsko ozbiljno ime: Antun, Ivan, Matija, Pavao, itd.“⁵⁸

Veber u Slovnici hrvatskoj navodi sljedeće:

„U prvu deklinaciju spadaju svi samostavnici srednjega i oni mužkoga spola, koji se nedočimaju na *a*. Od imenah vlastitih osobah na *o* něka idu po I., něka po II. deklinaciji: *Marko, Marka* itd.; *Franjo, Franje* itd.“⁵⁹

Ako se usporedi pisanje sklonidbenih oblika tuđih vlastitih imena u Spisima saborskim s normom zagrebačke filološke škole, zaključuje se da je ono u skladu s Mažuranićevim i Veberovim propisom.

⁵⁸ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 41. str.

⁵⁹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 27. str.

6. JEZIČNA OBILJEŽJA SPISA SABORSKIH

U poglavljima koja slijede usporedit će se jezična obilježja Spisa saborskih s normom zagrebačke filološke škole.

Opisivat će se imenice triju deklinacija. Usporedit će se sklonidba imenica u pojedinim padežima u Spisima saborskim s gramatičkom normom danom u Mažuranićevoj Slovnici i Veberovoj Slovnici hrvatskoj. Nadalje, u komparaciji pridjeva utvrdit će se poštuje li se gramatička norma. Vidjet će se je li raspored navezaka u zamjениčko-pridjevnoj sklonidbi u skladu s normom ili nije. U poglavlju o zamjenicama utvrdit će se pridržava li se saborski zapisničar norme zagrebačke filološke škole kada je riječ o zanaglasnom akuzativu *ju* osobne zamjenice *ona*. U poglavlju o brojevima usporedit će se dekliniranje brojeva *jedan*, *dva*, *tri* i *četiri*, kako se zapisuju redni brojevi te propisuju li spomenute slovnice bilo što o uporabi rimskih brojeva i razlomaka. U poglavlju o glagolima također će se usporediti glagolski sustav zagrebačkih slovnica s primjerima iz građe. Na kraju će se poglavlja utvrditi provode li se glasovne promjene na granici morfema.

Na sintaktičkoj će se razini utvrditi slažu li se prijedlozi *prema* i *protiv* s imenicom u dativu prema normi zagrebačke filološke škole.

6.1. MORFOLOGIJA PROMJENJIVIH VRSTA RIJEČI

6.1.1. Imenice

Kada je riječ o imenicama, Antun Mažuranić naziva ih *samostavnim imenima* te ih ovako definira: „Samostavnik je rěč kojom se naznačuje osoba ili stvar, ili pako onakov čin ili onakva kakvoća, koja se bez svake osobe ili stvari pomisliti može: Marko, učenik, knjiga, směh, dobrotа.“⁶⁰

Mažuranić navodi tri vrste imenica: vlastite, opće i skupne. Također spominje da imenice mogu biti muškoga, ženskoga i srednjega *spola*. *Spol* imenica može se razlikovati po značenju i po završetku.

⁶⁰ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, str. 51.–52.

Veber u Slovnici hrvatskoj u podjeli imenica ne odstupava od Mažuranića, a definira ih ovako: „Samostavnik naznačuje osobu, ili stvar, ili pojam, to jest takova nešto, što se bez osobe ili stvari pomisliti može; n. p. Franjo, stol, marljivost.“⁶¹

Imenice u skladu s gramatičkom tradicijom Mažuranić dijeli u tri sklonidbe prema nastavku u genitivu jednine koji je u prvoj sklonidbi završavao na *-a*, u drugoj na *-e*, a u trećoj na *-i*.⁶²

Veber se podjelom imeničnih sklonidaba prema nastavku u G jd. ne razlikuje od Mažuranića.⁶³

6.1.1.1. Imenice muškoga roda

Kada je riječ o imenicama muškoga roda, Mažuranić navodi sljedeće:

„Muškoga su spola sva imena mužkaracah (t. j. mužkih glavah, mužakah, samacah). Ova imena pravilno izlaze na suglasnik (ili na o=l): muž, čověk, Petar, učenik, brat, medjed, konj, lav, oral, vol, (orao, oro).“⁶⁴

Navodi i kako imenice muškoga roda mogu završavati na *-a* (Luka, poglavica, vojvoda), *-e* (Rade, Vasoje), *-i* (Zrinjski, Stulli) i *-o* (Janko, Marko, Stanko).⁶⁵

Veber u Slovnici hrvatskoj normativno se ne razlikuje od Mažuranića u razdiobi imenica muškoga roda.⁶⁶ Imenice muškoga i srednjega roda, prema Mažuraniću i Veberu, ubrajaju se u 1. sklonidbu, a nastavci su za muški rod dani u Tablici 1:

Tablica 1. Nastavci usklonidbi imenica muškoga roda u slovnicama zagrebačke filološke škole

	JEDNINA	DVOJINA	MNOŽINA
N	-	-a	-i
G	-a	-ah	-ah

⁶¹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 23. str.

⁶² Isto, 55. str.

⁶³ Isto 25. str.

⁶⁴ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 52. str.

⁶⁵ Isto, 52. str.

⁶⁶ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 24. str.

D	-u	-ima	-om
A	-, -a	-a	-e
V	-e, -u	-a	-i
L	-u	-ih	-ih
I	-om, -em	-ima	-i

U nastavku će se rada usporediti sklonidba imenica muškoga roda u Spisima saborskim s gramatičkom normom danom u Mažuranićevoj i Veberovoj slovnici, i to samo u instrumentalu jednine, genitivu, dativ, lokativu i instrumentalu množine.

a) I jd. m.r. :

- (9) *...što prepričen nenadanim svojim razpustom, nije mogao učiniti niti najnuždnije odredbe... (2)*
- (10) *...da je znanje i umjenje ona moć, koja svietom kreće... (1)*
- (11) *...da i pred samim kraljem našim, koji je zadnji naš sabor u najvišjem odpisu svom od 8. studenoga 1861. samo zato s neradnje ukorio... (2)*

U istraživanom korpusu Spisa saborskih u jednom primjeru (12) saborski zapisničar nije pravilno upotrijebio padežni nastavak za instrumental jednine imenica muškoga roda:

- (12) *Tim povodem usudjuje se banska konferencija... (40)*

Budući da osnova imenica završava na tvrdi suglasnik, nastavak bi u primjeru 12 za instrumental morao biti *-om*, a ne *-em*.

Množinski padeži genitiv, dativ, lokativ i instrumental u Spisima saborskim redovito su u skladu s normom zagrebačke filološke škole kako potvrđuju primjeri (13 – 24):

b) G mn. m.r.:

- (13) *Naša povjestnica malo ima saborah...(1)*
- (14) *Uzme li se preustrojstvo političko i sudbeno, to će se naći, da se na ovom saboru uredjenjem obćinah, gradovah, županijah i to najviših upravnih i zemaljskih vlastih... (1)*
- (15) *Ustrojstvom pako sudovah, počam od mjestnog obćinskog do vrhovnog i ukidnog suda...(1)*

c) D mn. m.r.:

- (16) *Jednom rieči, nam, ili ako i ne nam, a ono našim potomkom...(4)*

(17) ...a još nezgodnije dodati ih na kraju zakonskim člankom... (5)

(18) ...kojim bi se obezbiedio narodni život i napredak, a nam Hrvatom i Srbijem nabavila liepa kita umnih suposlenikah... (19)

d) L mn. m.r.:

(19) ...eno državnopravnih pitanjah: o odnošajih trojedne kraljevine Hrvatske naprama Ugarskoj i centralnoj vladi austrijskoj. (1)

(20)...stajao on u sjajnih dvorovih ili u kući polegušici planinskoga seljaka.(1)

(21) ...koja se ne samo u zakonskih člancih III, VIII... (4)

e) I mn. m.r.:

(22) ...i s kotari sada istrianskimi, a od starine hrvatskimi: novogradskim, volovskim i labinskim. (12)

(23) ...nego jedino i izključivo na pravu dvostranih ugovorah medju ovom kraljevinom i slavnimi praotci Vašega veličanstva. (14)

(24) ...na prvom budućem saboru ove kraljevine zakonito zastupa nezgodom vremenah otrgnuta Dalmacija s otoci Krkom, Čresom, Osorom i Lošinjem... (15).

6.1.1.2. Imenice srednjega roda

Za imenice srednjega roda Mažuranić navodi sljedeće:

„Srednjega su spola imena živućih bitjah, kojim čovjek nezna upravo (ili neće da kaže), jesu-li mužka ili ženska, pak ako-jih hoće da imenuje, dade-jim ime, koje neznači ni mužko ni žensko. Ovakve reči sversuju-se obično na e, a gdje koje na o; n. p. čeljade, neznam je-li muž ili žena; dēte (dečko ili dēvojčica), govedo (vol ili krava), ždrēbe (ždrēbac ili ždrēbica).“⁶⁷

Veber u Slovnici hrvatskoj donosi manje informacija pa za imenice srednjega roda navodi samo da se u njih ubrajaju mladi živih bića kao i sve riječi koje završavaju na *-e* i *-o* gdje *-o* nije nastalo od *-l*.⁶⁸

Imenice srednjega roda ubrajaju se u prvu sklonidbu kao i imenice muškoga roda. Nastavci su imenica srednjega roda popisani u Tablici 2.

⁶⁷ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 53. str.

⁶⁸ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, str. 24.–25.

Tablica 2. Nastavci usklonidbi imenica srednjega roda u slovnicama zagrebačke filološke škole

	JEDNINA	DVOJINA	MNOŽINA
N	-o, -e	-a	-a
G	-a	-ah	-ah
D	-u	-om, -ima	-om, -em
A	-o, -e	-o, -a	-a
V	-o, -e	-o, -a	-a
L	-u	-u, -ih	-ih
I	-om, -em	-om, -ima	-i

Primjeri (25 – 30) iz istraženoga korpusa potvrđuju da je saborski zapisničar dosljedno upotrebljavao nastavke za genitiv, lokativ i instrumental množine imenica srednjega roda⁶⁹ u skladu s normom zagrebačke filološke škole:

a) G mn. s.r.:

(25)...*koje u prijašnje doba političnih pravah nisu uživale...* (8)

(26)...*na prvom budućem saboru ove kraljevine zakonito zastupa nezgodom vremenah otrgnuta Dalmacija...* (15)

b) L mn. s.r.:

(27) ...*da iznadjemo formu i sastav sabora takov, koji počivajuć na načelih, posvećenih historijom...*(9)

(28) ...*ovo načelo probudilo je u srcih vjerne vazda veličanstva Vašega trojedne kraljevine...* (13)

(29) ...*da u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji ima ljudi kojekakovih, koji po selih neuki puk razdražuju i lažljive viesti razprostranjuju...* (42)

c) I mn. s.r.:

(30) ...*da će se shodnimi sredstvi i na način shodan u vojničkoj krajini...* (40)

⁶⁹ Primjeri za dativ množine imenica srednjega roda nisu pronađeni u istraživačkom korpusu.

6.1.1.3. Imenice ženskoga roda

I Mažuranić i Veber razlikuju dvije sklonidbe imenica ženskoga roda. Za drugu sklonidbu, kojoj pripada velik broj imenica ženskoga roda, Mažuranić navodi sljedeće: „Rěči ove sklonitbe sveršuju se na a, i većinom su ženskoga, a samo nękoje mužkoga spola: žena, duša, glava, sluga, vojvoda.“⁷⁰

Veber poput Mažuranića u drugu sklonidbu uvrštava imenice ženskoga roda koje završavaju na samoglasnik *a*.⁷¹

Nastavci su imenica ženskoga roda koje pripadaju drugoj sklonidbi prikazani u Tablici 3.

Tablica 3. Nastavci usklonidbi imenica ženskoga roda druge sklonidbe u slovnica ma zagrebačke filološke škole

	JEDNINA	DVOJINA	MNOŽINA
N	-a	-e	-e
G	-e	-ah	-ah
D	-i	-ama	-am
A	-u	-e	-e
V	-o	-e	-e
L	-i	-ah	-ah
I	-om	-ama	-ami

Da je sklonidba imenica ženskoga roda koje pripadaju drugoj sklonidbi u Spisima saborskim u skladu s normom zagrebačke filološke škole, potvrdit će primjeri četiriju množinskih padeža – genitiva, dativa, lokativa i instrumentala:

a) G mn. ž.r.:

(31) *...uzme li se preustrojstvo političko i sudbeno, to će se naći, da se na ovom saboru uredjenjem obćinah, gradovah, županijah... (1)*

(32) *...da se na ovom saboru uredjenjem obćinah, gradovah, županijah... (1)*

(33) *...te na taj način trudio se iz petnih žilah... (1)*

⁷⁰ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 63. str.

⁷¹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hèrvatska za srednja učilišta, 34. str.

b) D mn. ž.r.:

(34) ... i koji djelokrug da se dade imajućim se uživotvorit županijam dotle... (10)

(35) ...pripravan sam predloženim mi željam zadovoljiti... (18)

(36) ...premilostivo obećana svimkolikim zemljam Vašega veličanstva... (22)

c) L mn. ž.r.:

(37)...da i napadnut kroza to u osobah svojih zastupnikah... (2)

(38) ...koji veže praroditelje s pradjecom njihovom u ideah političkih. (7)

(39) ...sl. i kr. gradovi, izim Rieke i Bakra, tako isto i povlaštena trgovišta ostaju u sadašnjih svojih granicah. (25)

d) I mn. ž.r.:

(40) ...toga radi je shodnimi zakonskimi osnovami osnovao učevne zavode... (1)

(41) ...umom ili javnimi uslugami... (8)

(42) ...sve što se za ovimi granicami nalazi... (9)

Dio imenica ženskoga roda pripada trećoj sklonidbi. Mažuranić ističe:

„Rěči III. sklonitbe sve su ženskoga spola, a izlaze na suglasnik, kao: peč, noć, zapověd, stvar, kokoš, kost, mast, itd. Od rěčih ove sklonitbe imaju sav dvobroj samo: kost, kokoš i uš.“⁷²

Padežni su nastavci za imenice treće sklonidbe dani u Tablici 4.

Tablica 4. Nastavci usklonidbi imenica ženskoga roda treće sklonidbe u slovnicaama zagrebačke filološke škole

	JEDNINA	DVOJINA	MNOŽINA
N	-	-i	-i
G	-i	-ih	-ih
D	-i	-ima	-im
A	-	-i	-i
V	-i	-i	-i
L	-i	-ih	-ih

⁷² Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 66. str.

I	-ju, (-ri)	-ima	-mi
---	------------	------	-----

U nastavku će rada biti uspoređena sklonidba imenica ženskoga roda koje pripadaju trećoj sklonidbi u Spisima saborskim s normom zagrebačke filološke škole, i to u instrumentalu jednine, genitivu, dativu, lokativu i instrumentalu množine.

a) I jd. ž.r.:

(43) ...*otci i djedovi naši odlikovali su se ne samo muževnom hrabrostju na krvavom bojištu...* (38)

(44) ...*pod vlastitom svojom odgovornostju...* (31)

(45) ...*spaja uprav prošastnost sa sadašnostju.* (39)

Navedeni primjeri (43 – 45) za instrumental jednine imenica ženskoga roda potvrđuju normu zagrebačke filološke škole.

Ipak u instrumentalu jednine imenica i-vrste postoje dva primjera koja su usuprot normi zato što su se u njima provele glasovne promjene. Padežni nastavak slijedi normu, ali je saborski zapisničar u tim primjerima proveo jotaciju i jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe. Primjeri su sljedeći:

(46) ...*s podaničkom odanošću odazvati se pozivu svoga premilostivoga kralja...* (42)

(47) ...*ipak se usudjuje ovdje najvećom smjernošću primjetiti...* (42)

Usporedba je četiriju množinskih padeža imenica treće sklonidbe u Saborskim spisima potvrdila slijeđenje norme zagrebačke filološke škole:

a) G mn. ž.r.:

(48) ...*pod svoje okrilje stavio muzej i jugoslavensku akademiju znanostih...* (1)

(49) ...*nije mogao učiniti niti najnuždnije odredbe glede stvarih već dovršenih i za odpravak spremnih...* (2)

(50) ...*sravnajuć njegovu razcjepkanost u knjizi sa silom inostranih susjednih književnostih...* (19)

b) D mn. ž.r.:

(51) ...*koja bi i ostalim europskim književnostim služila na slavu.* (19)

c) L mn. ž.r.:

(52)...*pače u nesretnih okolnostih javnoga života jedino sidro...* (19)

(53)...*obavljaju u kaznenih stvarih službu postojećih odvjetnikah državnih...* (29)

(54) O *vlastih sudbenih.* (29)

d) I mn. ž.r.:

(55)...*i to u nutarnjoj službi i u obćenju s ostalimi političkimi i sudbenimi oblastmi...*(17)

Iz navedenih se primjera (9 – 11 i 13 – 55) jasno može zaključiti kako je saborski zapisničar dosljedno upotrebljavao padežne nastavke u svim trima sklonidbama, i to uz minimalne iznimke. Za prve dvije sklonidbe karakterističan je padežni nastavak *-ah* u genitivu množine, a u trećoj je sklonidbi nastavak *-ih* zato što su imenice završavale na suglasnik. Ostali primjeri (16 – 24, 27 – 30, 34 – 42 i 51 – 55) pokazuju starije padežne nastavke za dativ, lokativ i instrumental množine. Iduće obilježje karakteristično za zagrebačku filološku školu nastavak je *-ju* u imenicama i-vrste, tj. u imenicama treće sklonidbe. Spisi saborski slijede normu zagrebačke filološke škole kada je riječ i o navedenoj sklonidbi.⁷³

6.1.2. Pridjevi

6.1.2.1. Komparacija pridjeva

Iz primjera komparacije pridjeva *vrućja* (7), *širji* (13), *najvišjem* (2), *najviših* (1), *krepčije* (9), *kriepčije* (34), *bližji* (34), *temeljitiija* (7), *dublji* (13) može se zaključiti kako je komparativ tvoren tako da su se pozitivu pridjeva dodavali nastavci *-ji* ili *-iji*, što je u skladu s jezičnom normom u Veberovoj Slovnici hervatskoj.⁷⁴ Nastavak je *-ji* češći u Spisima saborskim. Dvostrukost se u komparaciji pridjeva može uočiti u dvama primjerima: *najvišjem* (2) i *najviših* (1). U drugom je primjeru izostavljeno slovo *j* već u komparativu pridjeva, a superlativ se tvori tako da se komparativu pridjeva doda predmetak *naj*. Stoga se taj primjer može smatrati netočnim jer ne uvažava zakonitosti pravilne tvorbe.

⁷³ Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, Osijek : Matica hrvatska, str. 22.–23.

⁷⁴ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hervatska za srednja učilišta, 48. str.

6.1.2.2. Alomorfizam nastavaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi

O alomorfizmu je nastavaka u slovnica zagrebačke filološke škole Sanda Ham istaknula sljedeće:

„S gledišta se suvremene norme naziv alomorfni zamjeničko-pridjevni oblici upotrebljava za različite sklonidbene oblike (zamjenica, određenih pridjeva muškog i srednjeg roda u jednini i za sva tri roda u množini; broja jedan i rednih brojeva), a kojima se iskazuje isti padež. Tako se alomorfnim oblicima s navescima smatraju oblici s alomorfima: *-eg, -ega; -og, -oga* u genitivu jednine, a navezak je *a*. U dativu je jednine u nekih oblika moguće birati između alomorfa *-em, -emu; -om, -omu, -ome*. Isto vrijedi i za lokativ, a navesci su *u* i *e*. U instrumentalu je jednine izbor u nekih oblika između *-im, -ime; -om, -ome*. Navezak je *e*. U dativu, lokativu i instrumentalu množine alomorfizam omogućuje upotreba naveska *a: -im, -ima*. Norma je zagrebačke filološke škole različita od suvremene norme; starija norma nema alomorfne oblike. Prema tomu, nema ni naveske, pokretne ili dodatne samoglasnike. U onovremenoj upotrebi oni ne postoje kao neobvezni dio nastavačkoga alomorfa, pa bi isti nazivi mogli navesti na pomisao da se upotreba sličnih oblika želi opisati na isti način kao i u suvremenom jeziku. Zbog toga se završnim otvornicima u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi smatraju oni otvornici koji u suvremenom jeziku mogu ili ne moraju biti sastavnim dijelom nastavačkoga alomorfa, a normom su 19. st. propisani kao obvezni dijelovi nastavačkoga morfema.“⁷⁵

U Spisima saborskim velikim se dijelom potvrđuje slijeđenje norme zagrebačke filološke škole što potvrđuju primjeri 56 – 67.

a) G. jd.:

(56) ...*sastaviti osnovu izbornoga reda...* (38)

(57) ...*koji bi se imao sastati glasom navedenoga previšnjega ručnoga pisma.* (38)

(58) ...*izhodi od milosti Vašega veličanstva...* (39)

b) D. jd.:

(59) ...*iskrene zahvalnosti na prema Vašemu apostolskomu veličanstvu...* (41)

(60) ...*da se po ovoj banskoj konferenciji podnese Vašemu apoštolskomu veličanstvu...* (42)

(61) ...*ostavila saboru kao organu zakonitomu trojedne kraljevine...* (42)

⁷⁵ Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, 41.-42. str.

c) L. jd.:

(62) ...nalazeći se sada što u ministarstvu državnom... (12)

(63) ...gdje je previšnjom voljom veličanstva Vašega opet dozvoljeno govorit o pravu starom zemaljah... (13),

(64) ...a u tom smislu usudjuje se ona prepozniti i moliti... (42)

d) I. jd.:

(65) ...koji bi svojom važnošću, svojim političkim domašajem... (1)

(66) ...jer je u bližnjoj prošastnosti žalostnim izkustvom... (2),

(67) ...da i pred samim kraljem našim... (2)

U Spisima se saborskim, ipak, pronalaze i primjeri (68 – 75) u kojim raspored navezaka nije u skladu s normom zagrebačke filološke škole:

a) G jd.:

(68) ...u kojoj je mogao do sgodnijeg vremena... (1)

(69) ...počam od mjestnog občinskog do vrhovnog i ukidnog suda. (1)

(70) ...osnovanjem prilično slobodoumnog štamparskog zakona... (1)

b) D jd.:

(71) ...tako i otčinske skrbi premilostivoga cara i kralja našeg prama narodu našem... (17), (72) ...koji je narodu našem mio i drag... (17)

(72) ...da bližnjem saboru našem bude moguće vidjeti... (9)

c) L jd.:

(73)...koji se na istome saboru potaknuo i uvažio nije. (1)

(74) ...našli su na istome saboru zagovornikah i unaprednikah... (1)

(75) ...a kad se o istome još i kazati može... (5)

6.1.3. Zamjenice

6.1.3.1. Zanaglasni akuzativ *ju*

Antun Mažuranić u Slovnici hrvatskoj zalaže se za dvojakost u zapisivanju akuzativa jednine osobne zamjenice *ona*. Tu je zamjenicu moguće zapisati u dvama oblicima: *nju* i *ju*. Iz navedenoga se može vidjeti kako Mažuranić nije dopuštao da se zanaglasni akuzativ bilježi kao *je*.⁷⁶

U Veberovoj je Slovnici hrvatskoj više podataka o zanaglasnim oblicima osobne zamjenice *ona*:

„Samostavnička osobna zaimena imadu u genitivu, dativu i akuzativu singulara i plurala dvojake oblike, od kojih se drugi zovu pokratjeni, ter spadaju medju enklitike. Někii pisci upotrebljavaju kod ženskoga spola genitiv singulara męsto akuzativa singulara: *poznajem je* męsto *ju*; isto tako genitiv plurala męsto akuzativa plurala za sva tri spola.“⁷⁷

Iz navedenoga se može uočiti kako su se slovničari zagrebačke filološke škole zalagali za zanaglasni akuzativ *ju*, dok se zanaglasni oblik *je* u normi zagrebačke filološke škole odnosi na genitiv jednine. Sanda Ham navodi kako je prekid upotrebe *ju* inicirao Tomo Maretić koji je *ju* ograničavao položajem te je tako uspio taj oblik istisnuti iz upotrebe koja je i prije Maretića bila raširena.⁷⁸

U sljedećim se primjerima (76 – 78) može vidjeti kako je saborski zapisničar upotrebljavao zanaglasni oblik osobne zamjenice *ona* u akuzativu jednine u skladu s normom:

(76) ...i da ju osjeguramo jamstvom jasnoga i nedvojbenoga pravnoga stanja (7)

(77) ...što ju odbor jedanaestorice izradi... (35)

(78) ...kao što ju narod naš punom mjerom zaslužuje. (43)

6.1.4. Brojevi

Veberova Slovnica hrvatska donosi podjelu brojeva na glavne i redne, a kada je u pitanju sklonidba, navodi sljedeće:

⁷⁶ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 65. str.

⁷⁷ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 39. str.

⁷⁸ Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, str. 65.– 66.

„Kod glavnih brojnika treba paziti, stoje li s predlogom, ili bez njega. Ako stoje bez predloga, sklanjaju se svi i slažu sa svojim imeni načinom navedenim u likoslovju. Ako stoje s predlogom, onda se nesklanjaju, jer isti predlog naznačuje padež, u kojem bi imali biti; pak brojnici: dva, tri, četiri stoje sa svojim imenom u akuzativu duala, a počamši od pet ostaju nepromjenjeni.“⁷⁹

Mažuranić u Slovnici navodi da se sklanjaju brojevi jedan, dva, tri i četiri te donosi primjere. O ostalim brojevima piše sljedeće:

„Pet, šest, itd. jesu u 1. 4. i 5. padežu samostavnici srednjega spola, te kao takvi ištu uza se drugi padež brojene stvari; n. p. pet ljudi, šest knjigah, deset pušakah. U ostalih su padežih ovi brojnici pridavni, te se slažu sa svojim samostavnikom u padežu.“⁸⁰

6.1.4.1. Broj *jedan*

U skladu s normom zagrebačke filološke škole u Spisima se saborskim potvrdila sklonidba glavnoga broja *jedan*:

- (79) ...*jedan* *blagajnik* s *jednim* *podblagajnikom*... (27)
- (80) ...*izabirat će* i *poslati po jednoga* *zastupnika* *svaki kaptol*... (5)
- (81) ...*da bi se oba ova posla imala izručiti jednomu* *samo odboru*... (11)
- (82) ...*pod jednim* *vladarom*, *jednim* *zakonom*, *jednim* *običajem*... (33)

6.1.4.2. Broj *dva*

U skladu s normom zagrebačke filološke škole u Spisima se saborskim potvrdila sklonidba glavnoga broja *dva*:

- (83) ...*izabirat će* *starešine* *iliti* *gospodari kućni* *za onu obćinu* *ili sudčiju* *po razmjerju velikoće* *po jednoga* *ili dva* *izbornika*... (5)
- (84) ...*da će* i *riečka županija* *dva* *podžupana imati*... (27)
- (85) ...*ima se kazati na mjesto* '*dva sudca*'... (27)

⁷⁹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hrvatska za srednja učilišta, 147. str.

⁸⁰ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 57. str.

(86) ...*ima se dodati slob. kotar turopoljski sa dva zastupnika*... (30)

(87) ...*naša zadaća dakle bijaše kod uređivanja ovi dviuh svezakah*... (45)

Broj *dva* bilježio se i brojkom:

(88) ...*svakako je valjalo u ova 2 svezka uzeti sve ono*... (45)

(89) ...*Koprivnica sl. i kr. grad 2*... (4)

Istraživani korpus Spisa saborskih ne obiluje primjerima⁸¹ koji pokazuju sklonjivost broja *dva*. Od svega što je navedeno, samo se uz G mn. imenice *svezak* sklanja i broj *dva* (primjer 87). Zanimljiv je i primjer broja *dva* u instrumentalu jednine (primjer 86) koji je ostao nepromijenjen, odnosno nije se sklanjao. Međutim, u tom se primjeru broj *dva* nalazi iza prijedloga *sa* te slijedeći Veberovo pravilo, taj se broj u navedenom slučaju nije morao sklanjati.

6.1.4.3. Broj *tri*

U skladu s normom zagrebačke filološke škole u Spisima se saborskim potvrdila sklonidba glavnoga broja *tri*.⁸²

(90) ...*ako imadu više od 5000 a manje od 8000 stanovnikah, po tri zastupnika*... (4).

(91) ...*ove tri posljednje sa svojim granicama od 1. siečnja 1848.* (25)

(92) ...*imadu za vas svoj obseg sve tri vrsti sudbenosti*... (29)

6.1.4.4. Broj *četiri*

U skladu s normom zagrebačke filološke škole u Spisima se saborskim potvrdila sklonidba glavnoga broja *četiri*:

(93) ...*ako imadu više od 8000 stanovnikah, izabrat će i poslati po četiri zastupnika*... (4)

⁸¹ Istraživani korpus Spisa saborskih ne obiluje primjerima koji pokazuju sklonjivost glavnih brojeva, ali oni postoje u dijelu korpusa koji nije istražen.

⁸² Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 57. str.

(94) ...i razasule na sve četiri svieta strane... (14)

(95) ...jedan fizik sa četiri ranarnika... (27)

U istraživanom korpusu manji je broj primjera broja *četiri* te nisu pronađeni oblici toga broja u genitivu i lokativu (*četirijuh*), kao ni primjeri u dativu i instrumentalu (*četirima*). Iako se u posljednjem primjeru (95) nalazi prijedlog *sa* koji zahtijeva uza se imensku riječ u instrumentalu, broj se *četiri* nije sklanjao. No primjer nije usuprot normi zagrebačke filološke škole s obzirom na to da se brojevi uz prijedloge i nisu morali sklanjati.

6.1.4.5. Rimski brojevi

U Spisima se saborskim često mogu pronaći primjeri rimskih brojeva, kako potvrđuju sljedeći primjeri:

(96) ...koja se ne samo u zakonskih člancih III, VIII, XIII, XIV, XVIII, XXI, XLIV, LXXXI. itd., već i u ostalih spisih u II. i III. svezku ovog djela napominju... (4)

(97) I. Zapisnik I. sjednice banske konferencije (6)

(98) I. Da se jezik narodni horvatsko-slavonski, kakono već patentom od 7. travnja 1850 bijaše priznано ali nikad neizvedeno, uvede u sve javne poslove, kao jezik izključivo poslovan i služben. (12)

Iz navedenih se primjera (96 – 98) može zaključiti kako su se rimski brojevi u Spisima saborskim upotrebljavali za označavanje pojedinih zakonskih članaka, zapisnika saborskih sjednica te za molbe koje su se podnosile kralju. U slovnice nema nikakvih podataka o pisanju rimskih brojeva jer njihovu uporabu slovnice nisu propisivale.

6.1.4.6. Razlomci

Osim rimskih brojeva u Spisima se saborskim mogu pronaći i razlomci koji su brojčano zapisani, kako potvrđuju sljedeći primjeri:

(99) O 10 ½ satih prije podne otvori svietli ban sjednicu... (6)

(100) *Svietli ban otvori sjednicu u $\frac{1}{2}$ 1 sat po podne...* (22)

(101) *Tim izjavi svietli ban o $1 \frac{1}{2}$ sata poslie podne sjednicu za dovršenu...* (16)

Iz primjera (99 – 101) može se zaključiti kako su se razlomci upotrebljavali samo kao vremenska oznaka kojom se označavalo vrijeme početka ili završetka saborske sjednice.

6.1.5. Glagolski oblici

Antun Mažuranić u Slovnici o glagolskim vremenima piše sljedeće:

„Vremenah u hervatskoj sprezi ima sedam: 1. sadanje (*tempus praesens*) ; 2. prošlo trajno ili nesveršeno (*praeteritum imperfectum*) ; 3. něgda prošlo t. j. bez obzira na sadašnjost (*praeteritum historicum*) ; 4. sadanje (t. j. s obzirom na sadašnjost) prošlo (*praet. praesentis*) ; 5. predprošlo (*plusquam perfectum*) ; 6. buduće (futura) ; i 7. buduće prošlo (*fut. exactum*).“⁸³

Veber se u glagolskom sustavu ne razlikuje od Mažuranića.

6.1.5.1. Glagolski prilog sadašnji

Mažuranić u Slovnici navodi kako se glagolski prilog sadašnji tvori od prezenta glagola u 3. osobi množine dodavanjem nastavaka *-ći* i *-ć*.⁸⁴

Veber u Slovnici hěrvatskoj piše kako se kod glagolskoga priloga sadašnjeg često dogodi da on izgubi *-i* te završava na *-ć*, ali napominje da je i takvo bilježenje normativno prihvatljivo.⁸⁵

U Saborskim je spisima česta uporaba glagolskih priloga sadašnjih:

(102) *...ili bolje rekuć s pomanjkanja osobite brige i truda...* (2)

(103) *...koji počivajuć na načelih, posvećenih historijom...* (9)

(104) *...pristupajuć dakle odmah k poslu, koji nam predstoji...* (11)

⁸³ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hěrvatska, Za gimnazije i realne škole, 92. str.

⁸⁴ Isto, 102. str.

⁸⁵ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica hěrvatska za srednja učilišta, 57. str.

(105) *Prema tomu dakle sudeći, da smo time učinili svakomu domoljubu ugodnu stvar...* (6)

(106) *...gospodo moja, uzdajući se u domoljubje Vaše, ovamo potrudio.* (9)

(107) *...dogovarajući se o formi i o sastavu sabora...* (9)

Iz navedenih se primjera (102 – 107) vidi da su glagolski prilozi sadašnji u skladu s normom zagrebačke filološke škole.

6.1.5.2. Glagolski prilog prošli

Ako se pogleda način tvorbe glagolskoga priloga prošlog u Mažuranićevoj Slovnici, onda se može uvidjeti kako se infinitivnoj osnovi dodaju nastavci *-v* ili *-vši*.⁸⁶ Mažuranić ostavlja važnu napomenu u kojoj navodi kako u glagolima čija infinitivna osnova završava na samoglasnik ili na *r* nije uobičajen nastavak *-v*, nego *-vši*. Saborski se zapisničar navedenoga pravila ipak nije pridržavao. To se može vidjeti u primjeru glagola *uzeti* koji je zapisan dvojako, kao *uzev* (primjer 111) i kao *uzevši* (primjer 108). U Saborskim je spisima česta uporaba glagolskoga priloga prošlog tvorenoga obama nastavcima:

(108) *...strogo uzevši stvar...* (4)

(109) *...pridržav sebi konačnu odluku i potvrdu...* (17)

(110) *To uvidiv svi znatniji narodi staroga i novoga svieta...* (19)

(111) *...uzev pod svoje okrilje taj zavod u sporazumljenju...* (20).

6.1.5.3. Prošla glagolska vremena

Kada je riječ o prošlim glagolskim vremenima, saborski zapisničar upotrebljava aorist, perfekt, imperfekt i pluskvamperfekt. U istraživanome korpusu uočava se kako je perfekt najzastupljeniji, a potom slijede aorist, imperfekt i pluskvamperfekt koji je najmanje zastupljen.

⁸⁶ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, str. 106.

U nastavku se donose primjeri prošlih glagolskih vremena zastupljenih u Spisima saborskim:

(112) ...nestaše gotovo bez traga... (2)

(113) ...u toj slici barem neugledaše bielog danku! (3)

(114) ...stopiše raznolike življe jezika i čudi... (19)

(115) ...kod izvjestiteljah dotičnih odborah i pododborah nalazijahu. (2)

(116) ...dosad bijahu bez prava političnoga... (9)

(117) ...nahodjaše medju pravom i činom... (13)

(118) ...donieti mu sve ono, što mu je namienio bio... (2)

(119) Ako smo na taj način i na brzo se osvjedočili bili... (5)

(120) ...bijahu novom i zato prevratnom teorijom poplavile svekoliko starodavno javno pravo... (13)

6.1.5.4. Futur prvi

Mažuranić u Slovnici navodi kako se futur tvori od nenaglašenog prezenta pomoćnoga glagola *htjeti* i infinitiva. Ako dođe do inverzije pomoćnoga glagola i infinitiva, tada glagoli koji završavaju na *-ti* gube dio infinitivnoga nastavka.⁸⁷ Prvi način bilježenja futura prvoga (primjeri 121 – 123) odnosi se na inverziju pomoćnoga glagola *htjeti* i infinitiva prilikom čega glagol ne gubi dio svoga infinitivnog nastavka što je usuprot normi:

(121) ...prikazati će se mnogo toga kao zagonetka... (4)

(122) ...predsjednik ove oblasti imati će sve važnije poslove... (18)

(123) Broj zastupništva u slob. kr. gradovih biti će onaj... (28)

Sljedeća je inačica zapisivanja futura prvog inverzija pomoćnoga glagola i infinitiva, no tada glagol gubi dio svoga infinitivnog nastavka što je u skladu s normom kako potvrđuju primjeri:

(124) Blagi čitatelj uvidit će i osvjedočit će se iz onoga... (2)

⁸⁷ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 110. str.

(125) *Blagi čitatelj uvidit će i osvjedočit će se iz onoga...* (2)

(126) *...spoznat će bez dvojbe odmah na prvi mah...* (10)

Kada je riječ o tvorbi futura u kojoj pomoćni glagol prethodi infinitivu, tada također postoji dvostrukost u Spisima saborskim. Primjeri 127 – 129 u skladu su s jezičnom normom s obzirom na to da se infinitiv poslije pomoćnoga glagola bilježi nastavkom *-ti*:

(127) *...kako će se sačuvati povjestnici našoj i budućemu saboru...* (2)

(128) *...kako će se svaki pojedini član razpuštenog sabora napadnut u svom osobnom poštenju višenavedenim opadanjem pred narodom opošteniti...* (2)

(129) *...koji će se sad čim prije sazvati...* (9)

Nasuprot pravilnim oblicima postoje i nepravilni (primjeri 130 – 132) gdje se uz pomoćni glagol upotrebljava krnji infinitiv:

(130) *...da će svaki od nas u važnom ovom poslu, kako je Hrvat i Slavonac od starine obiko, pokazat onu pripravnost truda...* (11)

(131) *...da će, i on i potomci njegovi, čuvat i branit...* (14)

(132) *...da će učinit posvećenomu veličanstvu Vašemu...* (14)

6.1.6. GLASOVNE PROMJENE NA GRANICI MORFEMA

Na granicama morfema u Spisima saborskim nisu se provodile glasovne promjene o čemu nam svjedoče sljedeći primjeri: *sdruženju* (1), *sgrada* (1) i *podhvat* (2). U navedenim se primjerima nije provodilo jednačenje suglasnika po zvučnosti te se na taj način u Spisima saborskim čuva morfonološko pravopisno načelo. Veber u Slovnici hrvatskoj navodi da se u zapisivanju riječi treba držati etimologije riječi.⁸⁸

6.1.6.1. Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe

Jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe provedeno je u dvama primjerima imenica i-vrste u instrumentalu jednine: *odanošću* (42), *smjernošću* (42). U tim se primjerima najprije

⁸⁸ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 9. str.

provela jotacija, nakon čega je došlo do jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe. To su jedini primjeri u istraživanom korpusu Spisa saborskih gdje se provelo navedeno jednačenje. Neprovođenje jednačenja suglasnika po mjestu tvorbe u instrumentalu jednine imenica i-vrste stoga se češće potvrđuje u Spisima saborskim: *hrabrostju* (38), *odgovornostju* (31), *sadašnostju* (39).

6.1.6.2. Epenteza

Epentetsko se *l* najčešće ne bilježi u Spisima saborskim, a to potvrđuju sljedeći primjeri: *rodoljubjem* (5), *domoljubje* (9) i *bogoštovja* (18). Zabilježeno je samo u primjeru *dublji* (13). Veber u Slovnici navodi sljedeće:

„Ustni, kad jim se doda nastavak, počimajući sa *j*, primaju još *l* pred *j*. Kod samostavnika može biti i sa *l* i bez njega; n. p. *ljubavlju* i *ljubavju*; *Podunavlje* i *Podunavje*; *dušoslovlje* i *dušoslovje*.“⁸⁹

Iz navedenoga proizlazi kako je normirana dvostrukost moguća, no saborski zapisničar uglavnom nije bilježio epentetsko *l*.

6.1.6.3. Sibilarizacija

U Spisima se saborskim sibilarizacija rijetko provodila što potvrđuju sljedeći primjeri: *brigi* (7), *prisegi* (29), *slogi* (33), *predstavki* (41), *tugi* (43). U jednom je primjeru promjena provedena: *knjizi* (19). Veber u Slovnici navodi sljedeće:

„U dativu i prepozicionalu mogu samostavnici, kojim se osnova dočima na gerleni suglasnik, preglasiti ga u odgovarajući nebni; n. p. knjiga, ruka: *knjizi*, *ruci*; ali može biti i: *knjigi*, *ruki*.“⁹⁰

Iz citata je vidljivo kako su dvostrukosti moguće, no u Spisima se saborskim ipak čestoćom potvrđuju nesibilarizirani oblici.

⁸⁹ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica Hèrvatska za srednja učilišta, 14. str.

⁹⁰ Isto, str. 34.

6.2. SINTAKSA PADEŽA

6.2.1. Prijedložni izraz *prema* + *dativ*

U poglavlju o prijedlozima Antun Mažuranić u Slovnici navodi da svaki padež zahtijeva točno određeni prijedlog, a za dativ navodi sljedeće: „Dativ zahtjevaju: k(a), prama, prema, proć, proti (-v, -va), suproč, suproti.“⁹¹ Veber donosi isto pravilo u Slovnici hèrvatskoj.⁹²

O prijedložnom izrazu s *prema* Sanda Ham navodi sljedeće:

„Starija norma ne dvoji kada je u pitanju prijedložni padežni izraz s *prema* – uvijek je uz dativ, a prema podacima iz slovnica, dativ i lokativ nemaju zajedničkih prijedloga pa im je razlikovanje u množini osigurano u potpunosti. Međutim, dativ se i lokativ jednine u sklonidbi imenica padežnim nastavkom ne razlikuju, kako u jeziku zagrebačke filološke škole, tako i danas, ali se u jeziku zagrebačke filološke škole razlikuju u sklonidbi pridjeva, brojeva i zamjenica, a danas je ta razlika pretežito neutralizirana jer u suvremenom jeziku zamjeničko-pridjevna sklonidba ne čuva pravilnost razlikovanja dativa i lokativa. U jeziku je zagrebačke filološke škole u dativu uvijek prisutan završni samoglasnik *u*: *tomu, kojemu, lijepomu, jednomu* i sl. (oblici su bez samoglasnika iznimni), a u lokativu su najčešći oblici bez *u*, bez završnoga samoglasnika: *tom, kojem, lijepom, jednom* i sl.“⁹³

Prijedlog *prema* zapisan je u Spisima saborskim u dvjema inačicama: *prema* i *prama*.

U istraživanom je korpusu prijedlog *prema* zapisan dva puta s imenicama u dativu množine, i to u sljedećim primjerima:

(133) ...ustroj može biti u obće prema ostalim akademijam znanostih... (20)

(134) ...kako da se novo uskrišena ljubav i privrženost prema narodom pod jednom krunom kroz mnoga stoljeća s nami živućim... (43)

Prijedlog *prama* zapisan je jednom uz dativ množine imenice:

⁹¹ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, 136. str.

⁹² Veber, Adolfo, 1871. Slovnica Hèrvatska za srednja učilišta, 78. str.

⁹³ Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, 36. str.

(135)...*otci i djedovi naši odlikovali su se ne samo muževnom hrabrostju na krvavom bojištu, nego i muževnom, stalnom i nepomičnom privrženostju i ljubavi prama ustavu i ustavnim uredbam, osobitoprama onim uredbam i zakonitim ustanovam...* (38)

Može se zaključiti kako je saborski zapisničar dosljedno upotrebljavao prijedložni izraz *prema/prama* + *dativ* sukladno normi zagrebačke filološke škole.

6.2.2. Prijedložni izraz *protiv* + *dativ*

Mažuranić u Slovnici normira slaganje prijedloga *protiv* i njegovih inačica (*proti*, *protiva*) s dativom.⁹⁴

Veber u Slovnici hrvatskoj za prijedlog *protiv* navodi da za njega vrijedi sve što vrijedi i za prijedlog *prema*. Dakle, prijedlog zahtijeva dativ.⁹⁵

U istraživanom korpusu Spisa saborskih postoje samo tri primjera u kojima se upotrebljava prijedložni izraz *protiv* + *dativ*:

(136) ...*proti predlogu preuzv. g. Strossmajera*... (12)

(137) ...*a proti razprostirateljem sličnih lažnih glasovah da se sudbeno postupa*. (37)

(138) ...*da radi samovoljno proti koristi naroda*... (43)

⁹⁴ Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hrvatska, Za gimnazije i realne škole, 136. str.

⁹⁵ Veber, Adolfo, 1871. Slovnica Hrvatska za srednja učilišta, 78. str.

7. ZAKLJUČAK

U Spisima saborskim odražava se norma zagrebačke filološke škole. Neujednačenost Spisa saborskih s normativnim priručnicima potvrđena je u pisanju dvaju slova: rogatoga *e* (ě) i mukloga *e* (è) s obzirom na to da je dvoglasnik u dugim slogovima bilježen dvoslovom *ie*, a samoglasni se /r/ bilježio bez popratnoga *è*.

Nadalje, zagrebačka filološka škola propisuje morfonološko pravopisno načelo, a ono je velikim brojem primjera potvrđeno u Spisima saborskim. Osim u manjem broju slučajeva Spisi su saborski na pravopisnoj razini u skladu s propisanom normom.

Na morfološkoj je razini norma zagrebačke filološke škole potvrđena u istraživanom korpusu.

Primjeri koji se odnose na imenice muškoga roda redom potvrđuju sklonidbenu normu zagrebačke filološke škole, izuzev jednoga primjera u instrumentalu jednine. Iz primjera koji obuhvaćaju imenice srednjega roda može se zaključiti da je saborski zapisničar dosljedno upotrebljavao padežne nastavke i tako potvrdio ono što su Veber i Mažuranić normirali u svojim slovnica. I u sklonidbi se imenica ženskoga roda također potvrdilo slijedenje zagrebačke norme.

U komparaciji pridjeva također se potvrđuje norma zagrebačke filološke škole. Kada je riječ o alomorfizmu nastavaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi, tada postoje dvostrukosti u Spisima saborskim. Naime, iz primjera je očito kako je pravilan raspored navezaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi u skladu s normom zagrebačke filološke škole, a nepravilan raspored navezaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi otklon je od nje. Zanaglasni pak akuzativ *ju* u skladu je s normom zagrebačke škole.

U Spisima saborskim brojevi se sklanjaju i opet potvrđuju normu zagrebačke filološke škole.

Glagolski oblici uglavnom slijede propisana pravila tvorbe, izuzetak je jedino futur prvi koji se nekolicinom primjera potvrdio i izvan normativnih okvira. Kada je riječ o glasovnim promjenama na granici morfema, primjeri pokazuju da se glasovne promjene nisu provodile, što je jedno od karakteristika morfonološkog pravopisa kojim su pisani Spisi saborski.

I u sintaksi se padeža također potvrđuje norma zagrebačke filološke škole, i to u primjerima prijedloga *prema* i *protiv* koji se slažu s imenicom u dativu.

Dobar dio navedenih odstupanja od slovnica zagrebačke filološke škole u Spisima saborskim obilježje je administrativnoga stila tekstova u 19. stoljeću. Kada se radi o

slovopisu, važno je znati da su slovopisna rješenja u tekstovima administrativnoga stila navedenoga razdoblja brojna i nedosljedna,⁹⁶ a što potvrđuju i primjeri iz Spisa saborskih. Naime,

„Kronološki kasniji tekstovi, već od 1860-ih, za dugi jat bilježe *ie*, a za kratki *je*(...).“⁹⁷

Navedena se tvrdnja provodi u Spisima saborskim gdje se dvoglasnik *ě* dvojako zapisuje.

Nadalje, muklo se *è* u administrativnim tekstovima 19. stoljeća rabilo u pisanju slogotvornoga *r*, ali uz velik broj nedosljednosti i dvostrukosti. Iz primjera Spisa saborskih razvidna su različita slovna rješenja u odnosu na propisanu normu u slovnicaama zagrebačke filološke škole jer se muklo *è* ne nalazi niu jednom od navedenih primjera.

Fonem */đ/* administrativni su tekstovi bilježili na više načina, a dvojako se bilježenje potvrđuje i u Spisima saborskim.

U zapisivanju fonema */ć/* administrativni tekstovi 19. stoljeća potvrđivali su dvostrukosti, ali one ne postoje u Spisima saborskim gdje se *ć* bilježi na samo jedan način.

Na pravopisnoj razini administrativni tekstovi 19. stoljeća uglavnom potvrđuju sastavljeno pisanje glagola s niječnicom,⁹⁸ a takvi primjeri postoje i u Spisima saborskim. Osim toga, odstupanja od norme u administrativnim tekstovima vidljiva su u imenima država, a u Spisima saborskim to se najbolje očituje kada je u pitanju pisanje *Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*. Na morfološkoj razini administrativni tekstovi potvrđuju stare nesinkretizirane morfeme u dativu, lokativu i instrumentalu množine, a ti se morfemi pojavljuju i u Spisima saborskim. U nekim se tekstovima potvrđuju i sinkretizirani morfemi, no oni nisu karakteristični za Spise saborske. Nadalje, imenice u genitivu množine uglavnom završavaju na *-ah* čime se potvrđuje jedna od temeljnih karakteristika zagrebačke filološke škole. Zanaglasni akuzativ zamjenica *ona* u administrativnim tekstovima 19. stoljeća glasio je *ju*, a isti se primjeri javljaju i u Spisima saborskim. Kada je u pitanju komparativ pridjeva, administrativni tekstovi potvrđuju primjere *višji* i *širji*, a obje se inačice nalaze u istraživanom korpusu Spisa saborskih. Nadalje, administrativni tekstovi uvijek rabe prijedloge *protiv* i *prema* uz dativ, a osim što je to karakteristika zagrebačke filološke škole, ti se primjeri potvrđuju u Spisima saborskim. Nedosljednost je vidljiva u tvorbi futura prvoga u administrativnim tekstovima jer se katkad ne ispušta završno *-i* kada infinitiv na *-ti* dolazi prije oblika pomoćnoga glagola. Takvi se primjeri nerijetko javljaju i u Spisima saborskim.

⁹⁶ Rezo, Vladimira, 2011.: Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, str. 368.

⁹⁷ Isto, str. 368.

⁹⁸ Isto, str. 370.

Glagolski se prilozi sadašnji često bilježe bez završnoga *-i*, a glagolski prilozi prošli tvoreni su nastavkom *-v*. Mnoštvo je takvih primjera čime se potvrđuje da je jezik Spisa saborskih u skladu s obilježjima administrativnoga stila 19. stoljeća.⁹⁹

⁹⁹ Rezo, Vladimira, 2011.: Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, str. 378.–384.

8. POPIS LITERATURE I IZVORA

8.1. Popis literature

Babić, Stjepan, Finka, Božidar, Moguš, Milan, 2004. Hrvatski pravopis, Zagreb : Školska knjiga

Babić, Stjepan, Hrvatski su pisci uvijek pisali likove tipa *grješnik, pogrješka, strjelica*, Jezik, časopis za kulturu hrvatskoga jezika, br. 48., 163. str.

Bratulić, Josip, 2011.: Nastanak i razvitak kulturnih institucija u XIX. stoljeću i ban Josip Šokčević, u: 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, priredio Marko Samardžija, Vinkovci : Riječ, str. 5.-13.

Čorkalo Jemrić, Katica, 2011.: Povijest uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, u: 150. obljetnica uvođenja hrvatskoga jezika u službenu uporabu, priredio Marko Samardžija, Vinkovci : Riječ, str. 38.-53.

Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, Osijek : Matica Hrvatska

Ham, Sanda, 2005. Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

Mažuranić, Antun, 1859. Slovnica Hèrvatska, Za gimnazije i realne škole, Zagreb, pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Partaš, Josip, 1850. Pravopis jezika ilirskoga, Zagreb, pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Pranjковиć, Ivo, 1993. Adolfo Veber Tkalčević, Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Pranjковиć, Ivo, 2015.: Filološke škole i hrvatski standardni jezik u drugoj polovici 19. stoljeća, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, str. 77.-113.

Rezo, Vladimira, 2011.: Jezik hrvatskih administrativno-poslovnih tekstova u 19. stoljeću, u: Povijest hrvatskoga jezika, 4. knjiga: 19. stoljeće, Zagreb : Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, str. 357.-403.

Veber, Adolfo, 1871. Slovnica Hèrvatska za srednja učilišta, Zagreb : troškom spisateljevim

Vončina, Josip, 1997.: Napomena o jeziku, u: Ivan Kukuljević Sakcinski, Izabrana djela, priredio Nikola Batušić, Zagreb : Matica hrvatska, str. 650. – 655.

8.2. Popis izvora

Spisi saborski sabora kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije od god. 1861., Svezak I., [uredili i izdali: Dragojlo Kušlan i Mirko Šuhaj], Zagreb, 1862., Narodna tiskarnica Dra. Ljudevita Gaja